

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

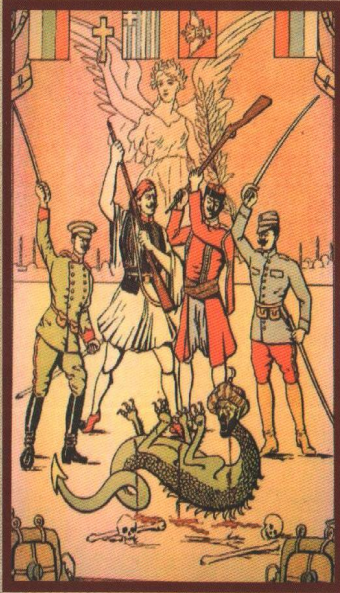
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sevtap Demirci

İNGİLİZ BASININDA
OSMANLI'NIN İKİ BÜYÜK KRİZİ

Bosna-Hersek 1908-1909 / Balkan Savaşları 1912-1913

Tarihçi

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Tarihçi Kitabevi Yayınları: 93
Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Editör : Necip Azakoğlu
Sayfa ve Kapak Tasarım : Tarkan Togo

Özgün adı: British Public Opinion Towards The Ottoman Empire
During The Two Crises: Bosnia - Herzegovina (1908-1909),
The Balkan Wars (1912-1913)

Özgün baskı: ISIS Press, 2006

Tarihçi Kitabevi'nde Birinci Baskı: Şubat 2016, İstanbul

Boyutlar: 13.5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 104

Baskı ve Cilt:
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay sok. No:8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER - İSTANBUL
Sertifika no: 10614

ISBN: 978-605-4534-85-2

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitabevi.com
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda / KADIKÖY-İSTANBUL
Tel: 0 216 418 68 86
GSM: 0 530 370 74 11
E- posta: info@tarihcikitabevi.com

Sevtap Demirci

**İNGİLİZ BASININDA
OSMANLI'NIN İKİ BÜYÜK KRİZİ**

Bosna-Hersek 1908-1909 / Balkan Savaşları 1912-1913

Çeviren: Nilgün Engin

Tarihçi
Kitapları

Doç. Dr. Sevtap Demirci İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını tamamladı. 1990 yılında İngiltere'de Cambridge Üniversitesi Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisans derecesini, 1998 yılında da London School of Economics and Political Science'ta Uluslararası Tarih (Diplomasi Tarihi) alanında doktora derecesini aldı. Dr. Demirci, bu dönemde Cambridge Üniversitesi Faculty of Oriental Studies'de yarı zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürdü. 2006 yılında ISIS Press tarafından British Public Opinion Towards the Ottoman Empire During the Two Crises: Bosnia- Herzegovina (1908-1909), The Balkan Wars (1912-1913) adıyla yayınlanan Dr. Demirci'nin elinizdeki bu kitabı, yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır. İngiliz arşivlerini ayrıntıyla inceleyerek resmi telgraflardan istihbarat raporlarına, bakanlıklar arası gönderilerden özel yazışmalara kadar bütün belgeleri elden geçiren Sevtap Demirci bu araştırmasıyla Lozan antlaşması üzerine doktorasını tamamladı. Önce İngilizce olarak yayınlanan bu araştırma 2011 yılında "Belgelerle Lozan" adı altında Türkçe'ye çevrildi. Siyasi tarih alanında yayımlanmış çeşitli makaleleri de bulunan Doç. Dr. Sevtap Demirci halen Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	13
I. BÖLÜM: BOSNA KRİZİ, 1908–1909	25
– Bosna Hersek’in İlhakı: Ayinesi İştir Kişinin Lafa Bakılmaz	25
– Krize Tepkiler	32
– Uluslararası Konferans Görüşmeleri	40
– İngiltere’nin Gösterdiği Yakınlığın Nedenleri	42
II. BÖLÜM: BALKAN SAVAŞLARI	55
– Krizin Başlangıcı	55
– İngiliz Politikası ve Kamuoyu	63
– Ateşkes, Müzakereler ve Londra Antlaşması	75
– Edirne’nin Geri Alınması ve İngiliz Kamuoyu	84
– İngiltere’de Politika Değişikliğinin Nedenleri	88
SONUÇ	95
DİZİN	99

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, I. Dünya Savaşı'ndan önce İngiliz kamuoyunun Türklere ilişkin düşünceleri konusunda sahip olunan bilgi ve algıya katkıda bulunmaktır. Çalışmada 1908-1914 dönemi seçilmiştir, çünkü bu dönemde çok önemli ve tartışmalı meseleler Osmanlı'yı savunmada bırakmıştı ve ortam, ilgili tarafların tamamının ortak savaş alanı gibiydi.

Bu dönem, iki farklı açıdan ilginç bir çalışma konusudur. İlk olarak, İmparatorluğun uzun tarihinde Jön Türk Hareketi'nin Anayasa'yı yeniden yürürlüğe koyduğu ve Sultan Abdülhamit'in saltanatına son verdiği yeni bir dönemdir. İkincisi de, Türklerin Avrupa'daki egemenliğinin hemen hemen sona erdiği bir devredir. Avrupa, Jön Türklerin İmparatorluğun daha fazla parçalanmasını çaresizce önleme çabalarına tanıklık etmiştir. Avusturya'nın (1908), İtalya'nın (1911) ve son olarak Balkan devletlerinin (1912-1913) Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saldırıları, yeni anayasal rejimin karşılaştığı başlıca güçlüklerdir.

Bu çalışmada iki önemli uluslararası kriz döneminde İngiliz kamuoyu incelenmiştir: Bosna Hersek (1908-1909) ve Balkan Savaşları (1912-1913). Çalışmada bu iki krizin seçilmesinin nedeni, Avusturya-Macaristan'ın Bos-

na Hersek'i ilhak etmesinin "Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesine yol açan ilk önemli adım"¹ olmasıdır. Son adım ise, Avrupa'da Türk egemenliğine son veren Balkan Savaşları'dır.

Çalışma konusu olan kamuoyu, yazılı basında çıkan yorumlar, makaleler ve haberlerle Türkiye ve Balkan Sorunları'na yakın ilgi duyan kimselerin yazıları ışığında değerlendirilmiştir. Dolayısıyla çalışma, öncelikle basına ve iki dergiye dayandırılmıştır; Dışişleri Bakanlığı belgeleri de resmî görüşü analiz etmek ve diğeriyle arasında bir ayrılık olup olmadığını görmek açısından iyi bir bilgi kaynağı oluşturmıştır.

En azından 20. yüzyılın ortalarına kadar kitap ve dergilerden daha çok okuyucu bulması nedeniyle önemli bir kaynak olan gazeteler, kanaat çalışmalarında göz ardı edilemez unsurlardır. Gazeteler ancak her alanda ve her konuda dış sorunlara ilgi gösterdiği zaman bu dış sorunlar kamuoyunun dikkatini çeker, böylece basın, dış sorunlara ilgi duyan herkes için en önemli unsur olur. Bu açıdan basının dış siyasetteki gelişmelere ve dış sorunlarla ilgili sorunlara - iç sayfalarda yer vermek anlamında dahi olsa- daha fazla duyarlı olması durumunda, hükümetlerin birbirleriyle olan ilişkileri giderek daha fazla kamuya mal olacaktır.²

Basın hem ortak çıkarlar konusunda serbestçe görüş alışverişinin yapıldığı bir forum, hem de bu konularda

1 Howard Harry N., *The Partition of Turkey: A Diplomatic History 1913-1923*. New York 1966, s. 19.

2 Cohen, Bernard C., *The Press and Foreign Policy*. Princeton, 1963, s.262.

fikirlerle öncülük eden ve onları şekillendiren bir kurum gibi görülebilir. Gazeteler haber konusu yaptığı insan davranışları alanında okuyucularına fikir verdiği için, az çok görüşleri şekillendiren bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu fikirler “genel irade” teriminin sınırları içinde yer alır³ ve bu noktadan yeni bir terime, “kamuoyu” terimine geliyoruz. Qualter’in belirttiği gibi “kamuoyu, tanımlama ya da sınırlarını belirleme girişiminde bulununcaya kadar herkesin açıkça anladığı ve rahatça kullandığı sözcüklerden biridir.”⁴ Çeşitli yazarlar tarafından farklı şekillerde, farklı yönlerinin vurgulanmaya çalışıldığı bir kavramdır.⁵ Kamuoyunun anlaşılması ve ölçülmesi hakkında çok geniş bir literatür vardır, çünkü 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında siyasette gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. En basit ifadeyle kamuoyu, belirli bir dönemde halkın genelinin ne düşündüğüdür. Kamuoyunun demokrasilerde itici güç olduğu varsayıldığından, “dil için dilbilgisi ne ise, siyaset için de kamuoyunun o olduğu” düşünülür.⁶ Kamuoyunun önemini göstermek için basit ve çarpıcı bir söz vardır: “Bazılarını her zaman, herkesi de bazen kandırabilirsiniz; ama herkesi her zaman kandıramazsınız.”⁷

3 Dafoe, John W., “Public Opinion as a Factor in Government” *Public Opinion and World Politics*. Quincy Wright, Chicago, 1933, s.8

4 Qualter, Terrence H., *Opinion Control in the Democracies*, Londra, 1985, s.1.

5 The Dictionary of Political Science, kamuoyu görüşünü ‘belli bir konuda büyük grubun ortaya çıkan hakim tavrı’ olarak tanımlamaktadır. *Dictionary of Political Science*, Dunner Joseph, Londra, 1964, s. 435.

6 Paul S. N., *Public Opinion and British Rule*. Delhi, 1979, s.xiii.

7 Stern-Rubarth, Edgar., “The Holly Mission of Journalism” *Public Opinion and World Politics*. Wright, s.151.

Siyaset biliminde pek çok kuram, demokratik bir hükümetle kamuoyu arasında bir uyum beklentisi içindedir. Her ne kadar kamuoyunun oynadığı olası rol hakkında genel bir görüş birliği olsa da bizim amacımız kamuoyunun politikayı şekillendirip şekillendirmediğini, yani halkın duyarlılığının politika belirleyicilerini yönlendirip yönlendirmediğini veya bunun tam tersinin doğru olup olmadığını analiz etmek değildir.

İngiliz gazetelerinin halk kitlelerine doğrudan ulaşması ancak 1880 ile 1900 arasındaki yirmi yılda gerçekleşmiştir.⁸ İlgilendiğimiz dönemde siyasete ve dış ilişkilere ayrılan yer çok fazla artmıştı ve “metropolitan gazeteleri,” olağanüstü kaynakları nedeniyle, dışişleri konusundaki haberlerin ve görüşlerin yayımlanmasında etkili olmuşlardı.⁹ Böylece basın, kamuoyunu etkilemede önemli bir rol oynadı. O dönemde ulaşım tekniklerinin ve kitle iletişim araçlarının sınırlı olduğunu ve İngilizlerin dünyadaki diğer uluslardan daha çok gazete okuduğunu dikkate aldığımızda, eşsiz bir iletişim kanalı olarak basın en etkili mekanizma olma özelliğini taşır. Bu bağlamda basın, dış politikanın oluşturulmasında halkın görüşünün sergilendiği önemli bir unsur olarak görülmelidir.

Bu çalışmada üç büyük gazete ve iki dergi incelenmiştir. Bunların ikisi “ciddî” olarak anılan gazeteler, *The Times* ve *The Manchester Guardian*; diğeri popüler bir gazete olan *The Daily Mail*’dir. Doğal olarak ciddî gazeteler hem

8 Scarborough, Harold E., “The British Press”. *Foreign Affairs*, XXII, Nisan 1934, s.509.

9 Hale, O. James., *Publicity and Diplomacy; with special reference to England and Germany, 1890-1914*. New York, 1940, s.40.

haberlerde hem de yorumlarda iç ve dış politikaya daha fazla yer verirler, çünkü başlıca amaçlarından biri dünyadaki önemli olaylar hakkında tutarlı ve birbirini izleyen yorumlar sunmaktır.

The Times (1875-), bağımsız ve muhafazakâr bir gazetedir.¹⁰ Londra'da yayınlanan ciddî bir gazete olarak haberlerden ziyade yorumları ile kamuoyunu etkilemiştir. *The Times*, tam donanımı ve uzmanlığı nedeniyle, dış haberlerde başka gazetelere göre daha çok beğenilmiştir.¹¹ İngiliz basın listesinde oybirliği ile birinci gelmiştir. Bu gazetenin bir "İngiliz Kurumu" olduğu ve *The Times*'in sesi ile hükümetin sesinin birbirinden ayıramadığı kolaylıkla söylenebilir.¹² Ayrıca önde gelen isimlerin mektupla görüşlerini dile getirdikleri ulusal bir forum gibi kabul edilmektedir.¹³

The Manchester Guardian (1821-), bağımsız ve liberal bir gazetedir.¹⁴ Alanında, hemen hemen *The Times* kadar iyi tanınmaktadır. Bölgesel gazeteler arasında *The Manchester Guardian* hem siyasi etkisi hem de yönetimi bakımından önde gelir ve İngiliz haberciliğinin en ön sırasındaki yeri büyük ölçüde editörü ve asıl sahibi C. P. Scott'ın karakterine ve kişiliğine bağlanabilir.¹⁵ Scott'un Liberal Parti'deki pozisyonunun ve anahtar şahsiyetlerle olan iliş-

10 Butler, David ve Gareth, *British Political Facts, 1900-85*. 6. Baskı, Londra, 1986, s. 485.

11 Hale, *Publicity and Diplomacy*, s.20.

12 Scarborough, "The British Press", s.514.

13 Hale, *Publicity and Diplomacy*, s.20.

14 Butler, *British Political Facts*, s.484.

15 Hale, *Publicity and Diplomacy*, s.30.

kisinin gazetecilik anlayışıyla birleşmesi, *The Manchester Guardian*'i haberlerinden çok görüşleriyle önemli bir konuma yerleştirmiştir.

The Daily Mail (1896-), bağımsız, sağcı, muhafazakâr bir gazetedir.¹⁶ Kendi türündeki gazeteler arasında öncü olması nedeniyle etkilidir. Siyaset büyük ölçüde sloganlar içine sıkıştırılmıştır, kolayca kavranabilen tartışmalarla da gazete ortalama alt-orta sınıf okuyucular arasında popüler hale gelmiştir. Haberlerden çok, sansasyonel makalelere yer verilir.

The Contemporary Review, aylık liberal bir dergidir.

The Quarterly Review, üç ayda bir yayımlanan muhafazakâr bir dergidir.

Son olarak, kamu politikası ile resmî politika arasındaki etkileşimi analiz etmek amacıyla, "British Documents on the Origins of the War" da (I. Dünya Savaşı konusunda yayımlanan İngiliz belgeleri) bol miktarda bulunan ilgili materyal kullanılmış ve içerik analizinde, çoğunlukla kamuoyunun resmî politika ile eşgüdümlü olduğu görülmüştür.

16 Butler, *British Political Facts*, s. 482.

GİRİŞ

Balkan tarihi ya ulusal ya da uluslararası açıdan incelenebilir. Birinci yöntem, çeşitli ulusların doğuşunu, gelişmesini ve birbirleriyle ilişkilerini, ikincisi dış dünya ile ilişkilerini dikkate alır. Bu ikinci yönteme göre her birim, Şark Meselesi olarak tanımlanan uçsuz bucaksız diplomatik oyun içinde yalnızca bir piyondur. Şark Meselesi ilk kez 19. yüzyılda ileri sürülmüş olsa da yüzyıllar öncesine kadar gider.¹ Doğal olarak Balkanlar da bu sorunun daima zorlu ve çok önemli bir parçası olmuştur. Balkanlar, tarih boyunca hep sürtüşmelerin ve fetihlerin yaşandığı istikrarsız bir bölge olmuş ve bu da iki temel soruyu beraberinde getirmiştir: “Bu kadar iç çekişme ve parçalanma neden?” ve “Neden sürekli yabancı işgali altında geçen bir tarih?” Bu soruların yanıtları, Osmanlı İmparatorluğu’nun

1 “Ortaçağ’da Haçlı Seferleri şekline bürünmüştü; hem o zaman hem de daha sonra, temeli İmparatorluk ve Asya arasında, Doğu ve Batı’nın hayata bakışı arasında süregelen bir rekabete dayanmaktadır.” Seton-Watson, R. W., *Rise of Nationality in the Balkans*. Londra, 1917, s. 86-87.

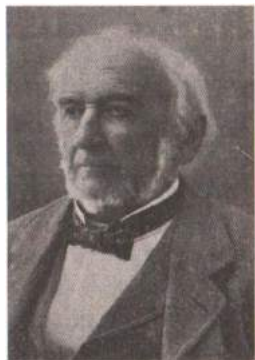
14. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk on yılına kadar süren egemenliği nedeniyle temel bir rol oynadığı coğrafyanın ve târihin karşılıklı etkileşiminde yatar. Bu dönemde Balkan milliyetçiliği ortaya çıkmış, bu milliyetçi atmosferde doğan Balkan devletleri şimdiki topraklarına yerleşmeye başlamış ve bir türlü tatmin edilmeyen mevcut toprak ihtirasları oluşmuştur.²

Berlin Kongresi Sırasında Doğu-Batı Sınırları

- 2 Kostanic Huey L., "The Geopolitics of the Balkans" *The Balkans in Transition: Essays on the Development of Balkan Life and Politics since the 18th Century*. Jelavich, Charles ve Barbara., (der.) Los Angeles, 1963, s.1-2.

Yalnızca Balkan devletleri değil, Avrupa'nın Büyük Güçler'i de kendi çıkarlarına bağlı olarak Balkanlara ilgi duyuyorlardı. 19. yüzyılın ortalarındaki soru, Osmanlı devletinin paylaşılıp paylaşılmayacağı ve bunun nasıl olacağı idi. Berlin Kongresi'nden sonra yavaş yavaş yeni bir fikir olgunlaşmaya başlamış ve en çok da İngiliz Başbakan Gladstone tarafından desteklenmişti. Bu fikir şöyle özetlenebilirdi: "Balkanlar, Balkan halklarınınındır."³

William Ewart Gladstone

M. René Pinon'un deyişiyle "Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'nın, hatta Avusturya-Macaristan'ın Ege'ye ya da Basra Körfezi'ne ilerlemesine engeldi. İngiltere'nin önünde, Hindistan ve Moskova güzergâhı arasında yükselen bir duvardı. Almanya içinse gerekli bir müttefikti, onun işbirliği olmadan ne Doğu'nun ortak çıkış noktalarını ve Asya yollarını ele geçirebilir, ne de elinde tutabilirdi."⁴

Kendisini Avrupa devletlerine karşı savunamayan Osmanlı İmparatorluğu, Büyük Güçler'i birbirine karşı kışkırtarak onların etkisini dengeleme politikası benimsemeye zorlandı. Sultan Abdülhamit'in politikasının başarısı, bölünme sürecini geciktirdi. Bu, 19. yüzyılda, yenilginin kaçınılmaz olduğu bir savaşın kanıtı idi. İmparatorluk, Avrupa'ya birbiri ardına ticarî ve politik tavizler vermeye

3 Scton-Watson, *The Rise of Nationality*, s.126.

4 A.g.e, s.127.

mecbur bırakıldı. Balkan Krizi sırasında Osmanlı İmparatorluğu, gazetelerin ve ilgili dergilerin büyük bir kısmını kaplayan başlıca konu idi. İmparatorluğun siyasî, stratejik ve ekonomik cazibesi, Büyük Güçler'in onun dağılmasını desteklemesine yol açıyor ve dağılan imparatorluktan mümkün olduğunca çok pay alma isteği uyandırıyor-du. Bunu sağlamak için reformlar siyasî bir silah olarak kullanıldı. Bu görüş, İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey tarafından da doğrulanmıştır: “Becerebildikleri sürece onları teşvik etmek için gücümüzün yettiği her şeyi yapmalı ve kendi taleplerimizle onları sıkıntıya sokmamalıyız; tıpkı Türk hükümeti zor durumda iken reformları dışarıdan dayatmak için nüfuzumuzu kullandığımız gibi; şimdi eğer reformlar içeriden yapılacaksa, bunların dışarıdan dayatılacaklarla sekteye uğramasını engellemek için nüfuzumuzu kullanmalıyız.”⁵

Dillon'un ifadesiyle “Türkiye, nesiller boyunca Avrupa'nın cepheneliği konumunda olmuş” ve Balkan yarımadası da Büyük Güçler'in hem diplomatik çabalarını hem de silahlı kuvvetlerini odaklandığı başlıca bölgelerden biri olmuştur. Dillon, Türkiye'nin konumunu ve Büyük Güçler'le ilişkilerini şöyle açıklamıştır: “Türkiye Çanakkale Boğazı ile İstanbul Boğazı gibi iki stratejik nokta ve Hindistan'a gidiş yolu üzerinde bulunduğu için, bunlara ilgi duyan Büyük Güçler'in doğal olarak Osmanlı'daki Hristiyanları İmparatorluğun işlerine müdahale için mükemmel bir bahane gibi görmesi ya da ticarî veya

5 Grey'den Lowther'e 23 Ağustos 1908, 208. *British Documents on the Origins of the War (BD), 1898-1914., V, the Near East: the Macedonian Problem and the Annexation of Bosnia 1903-9.* Gooch, G.P., & Temperley, Harold (der.), Londra, 1928.

ekonomik ayrıcalıklar karşılığında soykırımlara göz yumulmasını teşvik etmesi gerekirdi. Fakat ta başlangıçtan beri Avrupalı güçlerin kayda değer özelliği ve kendileriyle çelişen karakterleri, Türklere karşı yürüttükleri politikaya damgasını vurdu. Bir yandan istisnasız hepsi Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığı ilkesini beyan ederken, diğer yandan da sürekli olarak müdahale ettiler; hatta bazen Türkiye'ye bağlı bir ili ilhak ettiler ya da tam tersini yaptılar. Bununla birlikte, başka ne yapmış olurlarsa olsunlar, Fransa kralı I. Francis'in Avrupa'nın yaşamına soktuğundan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını Avrupalı güçlerin dengesi için temel bir koşul gibi görmekten vazgeçmediler, bugün de hâlâ vazgeçmemektedirler.”⁶

Dillon, bir başka makalesinde, aynı konuya değinmekte ve gerçeği bu kadar sert bir biçimde zorlamamayı önererek şuna dikkati çekmektedir: “Bazı güçlerin dış politikalarını ya da en azından Yakındoğu'ya ilişkin politikalarını neredeyse tamamen Osmanlı'nın dağılmasının yakın olduğu, ganimeti paylaşma zamanı geldiğinde izledikleri bu politika doğrultusunda ganimetten küçük bir payın ödül olarak kendilerine ayrılacağı varsayımına dayandığı, göz ardı edilemez.”⁷

Yalnızca Büyük Güçler'in politikası değil, aynı zamanda çeşitli milletler ile bu milletler arasındaki dinî farklılıklar da İmparatorluğun bütünlüğü için büyük bir tehdit idi ve bu tehdit, zaman içinde büyüyerek bir tehlike haline

6 Dillon, E. J., “Foreign Affairs” Dilllon, E. J., *The Contemporary Review*, Eylül 1908, cilt 94, s. 382.

7 Dillon E. J., “The Reforming Turk”, *The Quarterly Review*, cilt 210, Ocak 1909, s. 243.

geldi. Doğuda Ermenilerle Makedonya'da Hıristiyanlar, İmparatorluğun doğusu ile Balkan vilayetlerinde karışıklık çıkararak Büyük Güçler'e dağılma sürecini hızlandıracak mükemmel bir fırsat sağladılar: Makedonya yalnızca rakip Balkan uluslarının kaptan köşkü olmakla kalmadı, aynı zamanda yıllar boyu Avrupalı Büyük Güçler'in de en gözde uluslararası rekabet arenası oldu.⁸

Jön Türk Devriminin afişi “Yaşasın Vatan Yaşasın Millet
Yaşasın Hürriyet” (Rumca)

İmparatorluğun iç dinamiğine gelince, 1900-1910 yılları, Osmanlı tarihinde yeni bir dönem, Jön Türk Devrimi'nin yapıldığı (23 Temmuz 1908), böylece yeni bir Anayasa'nın hazırlandığı ve Sultan Abdülhamit'in uzun saltanatının sona erdiği bir dönem oldu. Bütün Yakın Şark Meselesi tarihinde ancak birkaç olay 1908 Türk

8 Marriot, J.A.R *The Eastern Question: A Historical Study in European Diplomacy*. Oxford, 1918, s. 413.

Devrimi'nden daha büyük bir sansasyon yarattı ya da daha genel veya daha büyük bir heyecana yol açtı.⁹ Jön Türkler, parlamenter sistemin benimsenmesi ve ordunun modernizasyonu ile İmparatorluğun yeniden canlanacağına inanıyorlardı. Hareket, İmparatorluk çökmeden ve Büyük Güçler arasında paylaşılmadan önce köhne Osmanlı yönetiminin iyileştirilmesine adanmıştı. İkinci Meşrutiyet adı verilen bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun yüz yıllardır Batı'ya karşı demir bir perde gibi kapalı kalmış olan kapıları, Avrupa'ya artık samimi olarak açılmıştı.¹⁰

Anayasa öylesine her derde deva bir şey gibi tanıtılmıştı ki,¹¹ herkes Meclis'in yeniden toplanmasının istibdat döneminde ülkenin yaşadığı tüm sıkıntıları sona erdireceğini; azınlıkların yarattığı terörün, bunların özerklik taleplerinin ve İmparatorluk'tan ayrılmaları gibi sorunların hemen çözüleceğini varsayıyordu.¹² Böylece 1908 yılı, Avrupa'nın siyasi toplulukları için, I. Dünya Savaşı'na kadar sürecek olan yeni bir gelişim sürecinin başlangıcına damgasını vurdu.¹³

9 A.g.e. s. 433.

10 Tunaya, T. Z., *Hürriyetin İlanı, İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakış*. İstanbul, 1959, s. 71.

11 "Anayasa", "özgürlük", "eşitlik" gibi sözcükler eğitimsiz kitlelere, her ne kadar anlamlarını bilmeseler de iyi bir şey gibi görünüyordu; genel bir yetki demekti. Birkaç gün önce bir gazetede çalışan işçiler ücretlerine büyük bir zam istediler. "Ama neden?" diye sordu işveren. "Çünkü Anayasa var." Pears, Edwin, "The Turkish Revolution" *The Contemporary Review*'un içinde, Eylül 1908, cilt 94, s. 298.

12 Shaw J. Stanford., & Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. cilt II: *Reform, Revolution and Republic; The Rise of Modern Turkey*. Cambridge, 1977, s. 273.

13 19. yüzyılın ilk yıllarında Balkanlarda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak ya da Bâb-ı Âli'den daha fazla etnik tanınırlık ile birlikte siyasi,

Gladstone'un Berlin Kongresine hazırlanışını anlatan
1884 yılına ait bir karikatür

Türkiye'deki Anayasa ve yeni rejim, İngiltere'de sıcak karşılandı. Hem halkın hem de hükümetin desteğini ve sempatisini kazandı. İngilizler açısından daha da memnuniyet verici olan ise Jön Türklerin destek ve yardım için yüzlerini İngiltere'ye dönmeleri idi. Eskisi gibi Sultan'a bağlı olan Almanya ise İstanbul üzerindeki etkisini kaybetmişti.¹⁴ Hem Hardinge hem de Grey, İngilizlerin Türkiye'deki eski konumlarını yeniden kazandıklarını görme

dinî ve ekonomik ayrıcalıklar elde etmek amacıyla milliyetçi hareketler arttı. Bu amaçlar etnik ayrımcılığı dirilttiği için, çabalar Balkanlarda etnik kimlik ve etnik grupların coğrafik dağılımı üzerinde yoğunlaştı; buna bağlı olarak Avrupa'nın geri kalanının "Şark Meselesi"ne ilgisi arttı. Bkz. Kostanic, "The Geopolitics of the Balkans", *The Balkans in Transition*, s. 11.

14 Lowe, C. J., & Dockrill, M. L., *The Mirage of Power; British Foreign Policy 1902-14*, cilt I, Londra, 1972, s. 81.

umudu taşıyorlardı. Kısa süre sonra gazetelerde ve yüksek tirajlı siyasi dergilerde Türkiye lehine makaleler çıkmaya başladı. Dışişleri Bakanlığı da, halk gibi, anayasal rejimi onayladı. Sir Gerard Lowther ve Sir Edward Grey'in söylemlerinden alıntı yapacak olursak:

“Hareket tüm cephelerden alkış topladı ve Jön Türklerle yeni hükümete her tarafa güven sunuldu. Makedon Reformu’na gönülsüz olan Türk hükümetine daha fazla baskı yapılmadı; bu reformun iç dinamiklerden geleceği ümit edilmekteydi. Genel düşünce, İngiliz halkı ile Türk halkı arasında bir sempatinin daima mevcut bulunduğu, şikâyetimizin yalnızca Türk hükümetinden olduğu idi.”¹⁵

“Türkiye’ye gelince, izlediğimiz yol açıktır: gelişmelere hizmet edecek daha iyi unsurlara yardım etmek için hazır olmalı ve gerektiğinde reform hareketini desteklemeli ve teşvik etmeliyiz.”¹⁶

Fakat Grey’in bir ikilemi vardı: Her ne kadar Abdülhamit rejiminde yaşadığı bütün o sıkıntılı yıllardan sonra yeni rejimden memnun olsa da aynı hareketlerin Hindistan ve Mısır’da baş göstermesinden korkuyordu. *“Eğer Türkiye’de Anayasa gerçekten yerleşir ve Türkiye kendi ayakları üzerinde durarak güçlenirse, hiçbirimizin öngöremeyeceği sonuçlar ortaya çıkacaktır. Mısır’daki etkisi çok büyük olacak, kendini Hindistan’da da hissettirecektir... Eğer Türkiye şimdi bir meclis kurar ve devlet yönetimini yoluna koyarsa, Mısır’da anayasa talebi güçlenecek ve bizim bu talebe karşı*

15 Lowther, 1908 Türkiye Raporu’ndan alınmıştır, 17 Şubat 1909, BD, Cilt 198.

16 Grey’den Lowther’a 31 Temmuz 1908, BD, V, 204.

direnme gücümüz çok azalacaktır. Şayet Türk Anayasası iyi çalışır duruma gelir ve işler yolunda giderse ve devamında Mısır'da da anayasa talep eden halk ayaklanırsa, bunu zorla ve silah kullanarak bastırmaya kalkıştığımız takdirde durum, idaresi çok güç bir hal alacaktır.”¹⁷

Bazı yazarlara göre Jön Türklerin heterojen unsurları birleştirme politikası, bir hata idi. İncelemelerinde şu görüşlere yer veriyorlardı: *“Eski Osmanlı, İmparatorluk halkını oluşturan rakip uluslara karşı pasif seyirci konumunu daima korumuştur. Birbirlerini kırıp geçiren bu mücadeleler Osmanlı'yı doğrudan ilgilendirmiyormuş gibi görünüyordu... Jön Türkler yeni bir politika- farklı milliyetlere mensup unsurları bir halk olarak birleştirme- başlattılar. Doğanın ayırdığını insanlar birleştiremez.”¹⁸* Jön Türkler şöyle eleştirildiler: *“Çok fazla siyasi kuram okuyor, fakat yeterince tarih okumuyorlar.”¹⁹* Bülent Tanör'ün kitabında haklı olarak değindiği gibi Jön Türkler, İmparatorluğun farklı halklarının birliğini sağlayamadılar; *“Osmanlılık fikrini büyük bir heyecanla karşılayanlar yalnızca Türklerdi; fakat yabancı unsurlar ulusal taleplerinden vazgeçmediler; üstelik Anayasa'nın ilan edilmesi ile özgür düşünce ortamından yararlandılar ve bu konudaki çalışmalarını hızlandırdılar.”²⁰*

17 A.g.e. s. 263.

18 Abbot G. F., “The Near Eastern Crisis”, *The Quarterly Review*, cilt 210, Nisan 1909, s. 688.

19 Cunningham Allan., *The Wrong Horse? A Study of Anglo-Turkish Relations Before the First World War*. Sir Antony'nin Raporları No. 17, Oxford, 1965, s. 64.

20 Tanör Bülent., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasal Gelişmeler*. İstanbul, 1982, s. 118.

Fakat Devrim'den kısa bir süre sonra yabancılar bir-biri ardına sorun çıkarmaya başladılar. İmparatorluk'ta demokrasinin yerleşmesi umudu, despot Abdülhamit'in ülkesinde de, demokratik ve meşrutiyetçi Jön Türklerin ülkesinde de emelleri olan komşularının ve Avrupalı güçlerin ihtirasları sayesinde boşa çıkarıldı.²¹ Böylece 1900-1914 döneminde Türkleri ve Avrupa'nın Büyük Güçleri'ni ilgilendiren iki önemli kriz çıktı: Birincisi, 1908 yılında Bosna Hersek'in Habsburg İmparatorluğu tarafından ilhak edilmesi; ikincisi ise, ileriki bölümlerde ele alınacak olan 1911 Türk-İtalyan Savaşı'nın ardından 1912 yılında Balkan Savaşları'nın çıkması idi.

21 Bkz. Shaw, Stanford & Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, s. 267.

I

BOSNA KRİZİ, 1908 – 1909

BOSNA HERSEK'in İLHAKI - Ayinesi İştir Kişinin Lafa Bakılmaz

Balkan yarımadasının batısında bulunan Bosna Hersek, siyasi, etnik, ekonomik ve stratejik özellikleri nedeniyle Büyük Güçler'in dış politikasında önemli bir rol oynamıştır. Bosna Hersek'in 1878 yılında Berlin Antlaşması¹ ile başlayan işgali, 1908 yılında Avusturya'ya ilhak edilmesi ile tam anlamıyla bir krize yol açtı. Habsburg Hanedanlığı, Bosna Hersek'in kontrolünü eline almayı mutlak bir zorunluluk gibi gördü: vilayetlerin kontrolü Dalmaçya'ya yalnızca askerî yönden stratejik bir iç bölge sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda Sırların etkisinin yayılması daha kolay engellenebilecekti. Hanedanlık, bölgeye büyük bir ilgi gösterdi ve maddî refahına katkıda bulundu.²

1 1878 Türk-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın revizyonu olan ve Osmanlıların imzaya zorlandığı Berlin Antlaşması'na göre Bosna Hersek, Osmanlı egemenliği altında olmakla birlikte Avusturya birlikleri tarafından işgal edilecek ve belirsiz bir süre Avusturyalılar tarafından, Avrupa devletleri arasında daha sonra yapılacak görüşmelerde hazırlanacak yasalara göre yönetilecekti.

2 Jelavich, Charles& Barbara, *A History of East Central Europe; Establishment of the Balkan National States, 1804-1920*. Washington, 1977, s. 215.

Fakat özellikle Sırp lar arasında siyasi yönden su yüzüne çıkmamış büyük bir hoşnutsuzluk vardı.³ Durum, Müslüman halk için de farklı değildi: Bosna'yı Osmanlı İmparatorluğu'na bağlayan zincirin halkaları paslanmış, fakat kırılmamıştı. Halkın büyük çoğunluğunun İstanbul ve İslamiyet ile yakın bağları vardı. İlhaktan hemen önce Bosna Hersek'in durumu Belgrat'ta yayımlanan "Politika" dergisinde tartışılmış, Avrupa'da kamuoyunun ne kadarının Avusturya yönetimine karşı olduğuna ve Avusturya'nın işgal edilmiş vilayetlerin resmen hâlâ Sultan'ın tebaası olan halklarına eninde sonunda bir tür özerklik tanımak zorunda kalacağına dikkat çekilmişti. Dergi şöyle yakınıyordu: *"Otuz yıllık işgal süresince Avusturya, Bosna Hersek halkının siyasi eğitimi ve gelişimi için herhangi bir şey yapmayı başaramadı; buradaki siyasi yaşam koşulları Türkiye'dekinden daha iyi bir durumda değildir."*⁴

- 3 Bosna Hersek halkı Avusturya yönetiminden asla hoşlanmadı. Sırp milliyetçileri, sınır boyundaki yakınlarının alenen Habsburgların boyunduruğu altında olmasına ve bunun büyük Güney Slav Devleti kurma umutlarını kırmasına içerliyorlardı. Belgrat'taki Avusturya Büyükelçisi Forgach, "Burada herkes intikam peşinde, bu da ancak Rusların yardımıyla gerçekleştirilecektir" diye yazmıştı. Bkz. Anderson, M. S., *The Eastern Question, 1774-1923*. New York, 1966, s. 286. Dr. Dillon işgal altındaki vilayetlerde seyahat ederken, Avusturyalıları öven Sırp Ortodoks Saraybosna Başpiskoposu ile karşılaştı. Fakat Başpiskopos onunla yalnız görüşmeyi istedi ve Avusturyalı yetkililerin bütün çabalarına karşın gizlice plan yaparak Başpiskopos ile pazar yerinde buluştu. "Size şunu söylemek istiyorum" dedi Başpiskopos, "Size Avusturyalılar hakkında dün söylediklerime aldırmayın. Siyasi yönden bizi eziyorlar. Kendi halkımızla birlikte olmak için yanıp tutuşuyoruz. Lütfen bunu Sayın Gladstone'a söyleyin ve ona saygılarımı iletin. Ondan bize yardım etmesini isteyin." Dillon, "The Near Eastern Crisis", *The Contemporary Review*, Kasım 1908, cilt 94, s. 527.
- 4 Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Eylül 1908, cilt 94, s. 383.

Saraybosnalılar İlhak Duyurusunu sokaktaki bir afiştten öğrenirken

Belgrat'ta çıkan bir başka yayında, bütün Avrupa'da yalnızca bir bölgenin, Bosna-Hersek'in hâlâ "aydın bir bürokrasi" tarafından gelişigüzel yönetildiği ve bu halkları bir çocuk gibi kontrol altında tutmanın gerekçesi olmadığı açıklanmıştı. Bosna'da da aynı şikâyetler duyuluyordu ve bazı ileri gelenler ülkelerinin yeniden Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmasını istediklerini dile getiriyorlardı.⁵

Temmuz 1908'de Jön Türk Hareketi'nin ortaya çıkması, hem Avusturya-Macaristan'ın hem de Rusya'nın Balkanlardaki acil ihtiyaçlarını gözden geçirmesine neden oldu. Türk Devrimi'nin Osmanlı ya da Yakındoğu'dan farklı olarak Avrupa için önemi, Avusturya-Macaristan'ın Bosna

5 A.g.c., s.384.

Hersek'i ilhak etmek suretiyle Balkanlardaki konumunu güçlendirme fırsatını ele geçirmesi olmuştu.1914'ten önceki on yıl boyunca Avusturya politikası, içinden çıkılmaz hale gelmiş Balkan siyasetinin en tehlikeli unsuruydu.⁶

Gitgide zayıflayan ve gerileyen İmparatorluk her an çökebilirdi; dolayısıyla Avusturya, hâlâ zaman varken planını yürürlüğe koymak zorunda idi. Avusturya ve Rusya Dışişleri Bakanları, Eylül 1908'de Buchlou'da bir araya geldiler ve Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhak etmesi karşılığında Boğazlar'a ilişkin sözleşmede yapılacak herhangi bir değişikliğe itiraz etmeme üzerinde anlaştılar.⁷ Bu toplantı daha sonra sert bir tartışmaya⁸ ve ciddî bir krize yol açtı.

6 Anderson, *The Eastern Question*, s. 278.

7 Buchlov toplantısı ile ilgili resmî bir kayıt tutulmamış olsa da, toplantının başlıca amacının bu olduğunu varsaymak akla yakındır. "Bilinen tek şey... Rus hükümetinin, M. Isvolsky'nin şahsında, ilhakı "uygun gördüklerini" bildirdiği ve Elçiliğin aldığı gizli fakat güvenilir bir bilgiye göre Baron Aehrenthal'in M. Isvolsky'ye 'Buchlou'da yapılan bir toplantı nihayetinde ve kendisinin teyit ettiği üzere' Avusturya-Macaristan'ın iki vilayeti ilhak etmek amacını duyurmak üzere olduğunu yazdığıdır. ... Eğer savaş gemilerinin Boğazlar'dan engellenmeden geçmesini sağlarsa bütün dünyanın alkışlayacağı bir iş başarmış olacağını varsaymıştı ya da belki varsaymak için tarihi gerekçeleri vardı. ... Öte yandan M. Isvolsky konuşmanın aslında akademik olduğunu, uzak gelecekte olabilecek bir sonucu etkileyebileceğini ve Baron Aehrenthal'e bunun Avrupa'nın genel çıkarı sorunu olduğunu açıkça anlattığını söyledi. Ayrıca, projeyi uygun gördüğünü dile getirmedeğini fakat Rusya'nın bunu savaş sebebi saymayacağını ve karşı çıkmayacağını da ekledi." *The Buchlau Interview* 1908 Yıllık Rusya Raporu'ndan alınmıştır, *BD*, V, 270.

8 İki vilayetin ilhakı için kesin bir tarih saptanmadığından, Isvolsky hemen bir şey yapılmayacağını varsaymıştı; dolayısıyla Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi için Avrupa devletlerinin onayını almak amacıyla Avrupa başkentlerini dolaşmaya başladı. Bu arada Aehrenthal, ilhak için gerekli hazırlıkları yapıyordu. Stavrianos, L. S., *The Balkans, 1815-1914*. New York, 1963, s. 109.

Avusturyalılar, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan yeni rejimin sorunları olduğu ve karşı koymak için pek fazla bir şey yapamayacağı gerekçesiyle en doğru hareketin bu olduğuna ikna edildiler. Rus Dışişleri Bakanı Alexander Izvolsky ile konuşan Avusturyalı meslektaşı Alois Lexa von Aehrenthal (Baron Aehrenthal), Türk yönetiminin ve ordunun tam bir düzensizlik içinde olduğunu ve karşı koymalarının söz konusu olamayacağını biliyordu.”⁹

Baron Aehrenthal, Bâb-ı Âli’nin tartışacağına, pazarlık yapacağına, karşı çıkacağına, fakat savaşa girmeyeceğine inandırılmıştı; çünkü sağduyulu herkes böyle bir savaşın Jöntürklerin anayasasına nasıl bir darbe olacağını biliyordu. Aehrenthal’e göre Avusturya, yapması gerekeni yapmıştı; ne de olsa bu vilayetler zaten Osmanlı İmparatorluğu’na kaptırılmış olanlardı. Avusturya -Macaristan İmparatorluğu’nun Londra büyükelçisi Kont Mensdorff *“Avusturya Bosna Hersek’i almak zorundaydı, aksi halde Bosna-Hersek kendi temsilcilerini Türk Parlamentosu’na göndermeyi isteyecekti”* ... ve *“Avusturya, sancağı hiçbir zaman geri alamayacağını bilen Osmanlı’ya bizzat kendisi iade etmişti. Osmanlılar gerçekten hiçbir şey kaybetmemişti”* diyerek eylemi haklı gösterdi.¹⁰ Grey’in buna cevabı, eleştirisine yansdı: *“Bir ortak diğerine danışmadan bir şey yaptı, çünkü biliyordu ki diğer ortak buna itiraz edecekti; yaptıktan sonra da diğerine dönüp ‘lütfen artık kafana takma,’ dedi.”*¹¹

9 Bertie den Grey’e, 4 Ekim 1908, BD, V, 293.

10 47. Grey’dan Goschen’e, 26 Ekim 1908, BD,V, 407.

11 48. A.g.e.

1871 Londra Konferansı'nda Avusturya, antlaşmayı imzalayan bütün devletlerin onayı olmaksızın harekete geçmeyeceğini taahhüt etmişti. Antlaşmaların kutsallığını hiçe sayarak ve yaptığı değişikliğin yalnızca kendi yararına hizmet ettiğinin bilincinde olarak Avrupa barışını tehlikeye soktu. Bu olaydan kısa bir süre sonra, halkın bu ilhaka karşı tutumu İngiliz basınına yansyacaktı:

Türkiye'de savaş ruhunun yükseldiğini gösteren kanıtlar var;

Eğer (aynen olmasaydı şaşırtırdı) hak iddia eden bir grup açgözlünün sınırsız büyümesine izin verilirse ve Avrupa bunlara sessizce üstlerini örtmek dışında hiçbir müdahalede bulunmazsa, Jön Türklerin en soğukkanlı olanlarının bile ülkelerinin onurunun ve çıkarının Büyük Güçler'in elinde güven içinde olduğuna inanmaları zor olacaktır.¹²

Bu yüzden ilhakı izleyen aylarda İngiltere ile Avusturya arasındaki ilişkilere damgasını vuran ani gerginliği görmek şaşırtıcı değildi. İngiliz hükümeti ve basını Viyana'yı Türkiye ve Balkanlarda huzursuzluk çıkarmakla suçladı; bunun sonucunda Viyana'da İngiliz karşıtı bir hava esmeye başladı.

Ekim ayı başında gerçekleşen Bosna Hersek'in ilhakı, Osmanlı'daki yenilik yanlısı gruplar için neredeyse öldürücü bir darbe mahiyetinde oldu. Gözü doymaz Hristiyan güçlerin, gelişen Osmanlı'nın güçlü bir ülke olacağı korkusuyla, ilerlemesine bilerek ve isteyerek engel olması, yeni bir hikaye

12 *The Manchester Guardian* Başmakale (L.A.) "The Near East" 9 Ekim 1908, s. 6.

değildi.¹³ Avusturya'nın ve Bulgaristan'ın eylemleri, Jön Türk hareketine çok büyük zarar verdi; İmparatorluğu kurtarmaya kararlı bir şekilde iktidara gelen hareket liderleri, üç aydan daha kısa sürede Avrupa'da önemli topraklar kaybettiler.

Zerre kadar kuşku yok ki ilhak, Avusturya ve Bulgaristan arasındaki işbirliğinin sonucu idi. Çünkü ilhak, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden kısa bir süre sonra¹⁴ gerçekleşmişti. Bütün bunların, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan arasında önceden kararlaştırılmış bir düzenleme olduğu açıktı. Bu devletlerin eylemleri, Dr. Dillon'un doğru bir şekilde kaydettiği gibi, Jön Türkleri tehlikeli bir ikilem içine soktu:

“Eğer anlaşma yükümlülüklerini ihlale zımnen rıza gösterse ve bu yükümlülüklerle yönelik taahhüdü sürdürme konusunda hiçbir şey yapmamış olsalar, vatanperver olmayan bir eylemsizlik suçlamasına maruz kalacaklardı. Diğer taraftan, Bulgaristan ile savaşa girseler daha başlangıçta yenilmeleri olası idi, çünkü en iyi adamlarını tasfiye etmişlerdi ve Bulgaristan kadar hızlı harekete geçecek olanakları yoktu, dolayısıyla bu durum, kayıtsızlıkla suçlanmaktan çok daha kötü idi.”¹⁵

13 Knight, E. F. *The Awakening of Turkey, A History of the Turkish Revolution*. Londra, 1979, 261.

14 1878 Berlin Antlaşması ile Büyük Bulgaristan, Ayastefanos'ta Rusya'nın planı ile üç parçaya ayrıldı: Tuna nehrinden Balkan dağlarına kadar uzanan özerk Bulgaristan, Hristiyan bir prens ve yöneticiler tarafından idare edilerek fakat Sultan'a yıllık vergi ödeyerek Osmanlı egemenliği altında kaldı. Bulgaristan'ın geri kalan toprakları ikiye bölündü. Doğu Rumeli adı verilen bölge, doğrudan doğruya Osmanlıların siyasi ve askerî kontrolü altında, fakat özel bir idare ile Sultan'ın yönetiminde kaldı. Üçüncü bölge, Makedonya, reform sözü olarak Osmanlı egemenliği altına geri döndü.

15 Dillon, “The Near Eastern Crisis”, *The Contemporary Review*, Kasım 1908, cilt 94, s. 515.

Osmanlı İmparatorluğu'nun pek fazla direnecek gücü yoktu, savaşacak ordusu yoktu, donanması yoktu, hepsinden kötüsü parası yoktu; bir krize girmişti, Büyük Güçler'le herhangi bir silahlı çatışma yeni rejim için ölüm-cül olabilirdi. Böylesine köşeye sıkışmış olan Türklerin yapabileceği pek fazla bir şey yoktu.

İlhakın ardından Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti, Yunanistan ise Büyük Güçler'in Girit'i boşaltmasından yararlanarak orayı ilhak etti. Bütün bu olaylarda Osmanlıların, Berlin Antlaşması'nın hükümlerini sözde güvence altına alması gereken tarafları protesto etmesi bir sonuç vermedi ve Bâb-ı Âli, krizi kendi başına çözmek zorunda bırakıldı. Öte yandan, Avusturya ve Bulgaristan'ın bu girişimi uluslararası bir krize yol açtı ve Şark Meselesi'ni yeniden ortaya çıkardı.¹⁶ Büyük Güçler'in müdahalesi gerilimi daha da artırdı ve sonunda Osmanlı İmparatorluğu parçalandı.

KRİZE TEPKİLER

Osmanlı hükümeti, Avusturya-Macaristan'ın notasını şiddetle protesto etti, ilhakı tanıyamayacağını ilan ederek Avusturya'nın 1878 tarihli bildirgesine dikkat çekti; buna göre işgalin geçici olacağını düşünüldüğü dile getirildi.

Almanya, müttefikleri ile ilişkisini göz önünde tutmak, Avusturya-Macaristan'ın tarafını tutsa da Osmanlı'daki son derece önemli maddî çıkarlarını da dikkate almak zorunda idi. İtalya'nın tutumu pek fazla belirgin değildi.

16 Bkz. Jelavich, *A History of East Central Europe*, s. 215.

İtalyan Dışişleri Bakanı Tittoni, Avusturya'nın Almanya, İtalya ve Rusya ile anlaşmaya varmadan statükoyu değiştirmemesi gerektiği görüşüne katılmakla birlikte, Avusturya'nın İtalya'nın Arnavutluk ve Karadağ'daki çıkarlarına karışmaması koşuluyla ilhaka karşı çıkma fikrinden vazgeçti ve kınamayı açık bir biçimde reddetti.¹⁷

Rusya'ya gelince, Slovenya'daki çıkarları yönünden ilhak büyük bir öfke yarattı. Avusturya, Boğazlar Sözleşmesi'nde Rusya lehine değişiklik yapılmasını desteklemesine karşılık Rusya'nın onayını aldığını ileri sürse de, Rusya bunu daha sonra reddetti ve Charykov bunu bir "abartma" olarak tanımladı. Isvolsky'nin raporu St. Petersburg'a geldiği zaman, halk Slav topraklarının Habsburglara feda edilmesine karşı şiddetli tepkisini bir kez daha gösterdi. Başbakan Stolypin, "*Rusya, mukabilinde sağlanacak siyasi avantaj ne olursa olsun, Slav toprağının bir Alman devleti tarafından ilhak edilmesine onay vermemelidir*" diyerek Isvolsky'nin politikasına karşı çıktı.¹⁸

İlhaka en şiddetli tepki, Bosna Hersek'i irredentası [kurtarılmamış vatan toprağı] gibi gören Sırlardan geldi. Adriyatik'e açılan yolu kaybeden Sırların aynı zamanda ekonomisi de zarar görecekti. Vilayetler güçsüz Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunduğu süre-

17 Fakat bu durum İtalya'yı ikilem içinde bıraktı. Çünkü ilhak, İtalyan kamuoyunu çok heyecanlandırmıştı ve eğer ilhakı önceden bildiğini kabul etseydi entrikanın ortağı olduğu düşünülecek; eğer bilmiyorsa beceriksizlikle suçlanacaktı. Bu ikilemden kaçmak için konferans önerisini büyük bir hevesle destekledi ve bunun en iyi çözüm olduğunu açıkladı. Bkz. Schmitt, Bernadotte E., *The Annexation of Bosnia 1908-9*. Cambridge, 1937, s. 44.

18 A.g.e. s.35-36.

Dönemin önemli yayınlarından
Le Petit Journal'ın 18 Ekim 1908
tarihli sayısında Balkanlardaki
bölünmeler resmedilmiş

ce, bir gün Sırbistan'a
bağlanma umudu
vardı. Oysa İkili
Monarşi'nin ayrılmaz
bir parçası olarak ar-
tık kaybedilmiş görü-
nüyorlardı.¹⁹

Avusturya'nın tav-
rı, hem İngiliz hü-
kümetinin hem de
İngiliz kamuoyunun
büyük ölçüde tepkisi-
ne sebep oldu; çünkü
Jön Türkler Sultan
Abdülhamit döne-
minde ülkede hâkim
olan görünümü tü-
müyle değiştirmişler-
di. Bu tutumun sami-

miyetinden kuşku duymak için bir neden yoktu. İngiliz
tarafında hem hissedilen buydu, hem de çıkarları bu du-
rumu doğrulamaktaydı. İngiliz siyasetini en iyi özetleyen,
Heller olmuştu: *"İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na
yönelik politikasının özelliği, yalnızca diplomaside sıkça kar-
şılaştığımız gibi, ilişkilerin yavaş yavaş bozulmasında yat-
maz. İngiltere'nin amaçlarının iki kollu yapısı önemli bir
etkendir. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nda içeriden bir
reform yaptığını savunurken başka bir ülkenin iç işlerine ya-
bancı müdahalesinin açık bir örneğini sunuyor; fakat aynı*

19 Jelavich, *A History of East Central Europe*, s. 16.

anda Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını ve bütünlüğünü savunduğunu da iddia ediyordu."²⁰

Bu kriz konusunda kamuoyunun fikri ile hükümetin politikası aynı idi. Başlarda, basında yansıtılan şekliyle kamuoyu, Türkiye'nin İslamî bir yapısı olduğunu göz önünde tutarak yeni gelişmeleri biraz kuşku ile karşılamıştı; Müslüman bir devlette anayasal bir hükümet pek olası görünmüyordu. Fakat aynı zamanda anayasal bir rejime karşı da sempati duyuluyordu. Bu değerlendirme, The Times'ın başmakalelerinde kolayca görülebilirdi:

*.. Pazartesi günü Avam Kamarası'nda konuşan Sir E. Grey, 'kesin ve dikkate alınacak bir görüş bildirmek için çok erken' derken, doğruyu söyledi. Bu yeni hareketin hiçbir yerde İngiltere'de olduğundan daha derin bir sempati toplamadığını ve daha sıcak bir onay almadığını söyleme cesaretini gösteriyoruz. Eğer İngiliz kamuoyu kendini ifade etmekte bu kadar yavaş davranıyorsa nedeni, Türk Devrimi'nin ilk belirtilerinin tam olarak farkına varılamayacak kadar çabuk, etkiyici ve beklenmedik olmasıdır.*²¹

... Bu önemli anda Büyük Güçler tarafından benimsenmesi mümkün olan tek politika, başka devletlerin işine karışmadan takip edilecek dikkatli ve insaniyetli bir politikadır; eğer Jön Türkler gerçekten yeniliği destekleyecek olurlarsa, Avrupa'daki her devlet onları alkışlayacaktır, fakat gözlemcilerin de çok fazla istekli olmasını beklememek gerekir...

20 57. Heller Joseph, *British Policy towards the Ottoman Empire, 1908-14*. Londra, 1983, s.1.

21 58. *The Times*, L. A. "The New Era in Turkey", 31 Temmuz 1908, s. 13.

... Karşılarna büyük ve eşi görülmemiş bir fırsat çıktı, onu nasıl kullanacaklarını görünceye kadar hüküm vermemek gerekir...

Jön Türklerin önünde, otuz yıl önce liberal Türklerin sahip olmadığı pek çok fırsat var. Gelecekleri büyük ölçüde kendi ellerinde; fakat yine de Avrupa'nın güvenini hak ettiklerini göstermek zorundalar²²...

Bu siyasetin Sir E. Grey'in konuşmasına da yansıdığı görülmektedir:

Birkaç ay önce bizim ve diğer Avrupa ülkeleri ile Türk hükümeti arasındaki ilişkileri özetlemem istenseydi, sanıyorum tam olarak "umutsuzluk" demem gerekirdi; son birkaç ay içinde ise tarihte görülebilecek en şahane ve en yararlı değişimlerden biri meydana geldi...

... Türkiye'deki yeni rejim iç sorunlarla karşı karşıya kalırsa, sabırlı ve güçlü olmaya devam etmeliyiz. Fakat kamuoyunun davranışından anladığım kadarıyla bu ülkedeki âdet, kamuoyunun ırkçılık ile değil, fikirler ve ideallerle harekete geçtiği yönündedir. Irkçılık anlamında asla Türk karşıtı olmadık. Türk yönetimi kötü olduğunda ona karşı olduk, fakat halk ile aramızda asla bir engel olmamıştır.²³

22 59. *The Times*, L. A. "The Situation in Turkey", 27 Temmuz 1908, s. 11.

23 *The Times*, "Sir E. Grey on Foreign Affairs", 20 Kasım 1908. (Bu konuşma, Scarborough'da Londenborough Tiyatrosu'nda yapıldı.) Öte taraftan Türk basını, köklü bir anayasa geleneği olan İngiltere'ye büyük bir hayranlıkla bakıyor ve onu "uygarlığın koruyucusu" olarak görüyordu. *Sabah*.

İkdam'ın başyazarı Ahmet Cevdet, Başbakan Asquith'e bir telgraf çekerek İngiliz hükümetine, kendilerine gösterdiği yardımseverlik

Aynı anlayış, Sir Edward Grey'in, büyük bir bölümü hükümetin Balkan Sorunu karşısındaki tutumuna ayrılmış bir diğer konuşmasında da görülebilir.

Son üç ayda, bu ülke halkının Türk yönetimine karşı tutumunda kayda değer bir değişiklik oldu. Bir nesildir Türk devleti ile sürekli bir sürtüşme ve şikayet içinde idik, fakat ilişkiler sürtüşme ve şikayetten, çok derin bir sempatiye dönüştü...

Nefret, çatışma ve baskı ortadan kalktı, bunların yerini hakkaniyet, uzlaşma ve iyi niyet aldı, bunlar barış için şüphesiz herhangi bir anlaşma, herhangi bir anayasa ya da başka bir şeyden daha büyük bir garanti oluşturur. Evet, sanıyorum tarihte hiçbir zaman böylesine ani ve böylesine yararlı bir değişiklik olmamıştır...

... Artık eminim ki 'Türkiye'de yeni yönetimin son birkaç ayda yaptığı değişikliği dikkatle izlediğimizde Türkiye'nin dışından, hazırlanmakta olan reform çalışmalarını aksatacak hiçbir şeyin yapılmamasını diliyoruz ve umuyoruz' dediğim zaman yalnızca kendi duygularımdan değil, bu ülkedeki herkesin duygularından da bahsediyor olurum.²⁴

ve anayasal Osmanlı devletine verdiği değerli destek için bütün Osmanlı halkının sıcak teşekkürlerini gönderdi ve mesajını şu sözlerle tamamladı: "Yaşasın İngiliz halkı." Bkz. The Manchester Guardian for Turkish Press comments .. 12 Ekim 1908, s.11.

Sultan da hükümetin yaklaşımı ve halkın tutumu ile ilgili düşüncelerini söyledi. "Kıta Avrupası'nın uluslararası durumla ilgili uydurma ve çarpıtılmış haberlerle dolu basını ile kıyaslandığında İngiliz basını, haberlerinde daha güvenilir, yorumlarında daha ciddidir. Bkz. Lowther'den E. Grey'e, 13 Kasım 1908, BD, 203.

24 The Times, "The Change in Turkey", 8 Ekim 1908, s. 10.

Osmanlı dergisi Kalem’de Bosna ve Hersek’te İleri Medeniyet başlıklı ironik bir karikatür

Bulgaristan’ın bağımsızlığına ve Avusturya’nın Bosna Hersek’i ilhak etmesine gelince, İngiltere’nin Osmanlı’nın dağılmasına ve kendilerine haksızlık edilmesine izin vermeyeceğine Türklerin güveni tamdı. Grey, Türk Büyükelçisi ile yaptığı bir toplantıda ona bu konuda güvence verdi:

*Hiçbir gücün diğer tarafların onayı olmaksızın uluslararası bir antlaşmayı değiştirmeye hakkı olduğunu kabul edemeyiz; o halde diğer güçlerin, özellikle konuyla diğer herkesten daha fazla ilgili olan Türkiye’nin görüşleri bilinirken, yapılanları onaylamayacağız.*²⁵

25 Grey’den Lowther’e, 5 Ekim 1908, BD, V, 296.

Kendisi ayrıca, Türkiye'ye savaşa girmemesini fakat tazminat talep etmesini tavsiye etti:

*Bulgaristan'ın bağımsızlığı ve Bosna'nın ilhakı her ne kadar duyarlılık ve saygınlık açısından bakıldığında incitici olsa da, Türkiye'ye maddî bir zarar vermedi; eğer Türkiye protesto eder ve tazminat isterse, kendisi için adil bir değerlendirme gibi görünen her öneriyi destekleriz.*²⁶

Fakat Bâb-ı Âli'nin istediği bu değildi. Hükümetin Avusturya'nın davranışı karşısında genel fikrine bakıldığında, ilhaka pek karşı olmasa da, zamanlamasına karşı olduğu görülecekti. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı Sir Charles Hardinge, Kont Mensdorff ile yaptığı bir görüşmede, bu gerçeği açıkça dile getirdi: “Korkmamız gereken aslında ilhakın ilan edilmesi değil, bunun sonuçlarıdır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan edeceği ile ilgili bir tehlike sezinledik ve hâlâ endişeliyiz. Böyle olması durumunda küçük ya da büyük diğer Güçlerin –Türkiye'nin zararına– tazminat istemeleri mümkündür. Bu, Balkan yarımadasında, sonuçlarını kimsenin kestiremeyeceği çok tehlikeli bir gelişmeye neden olabilir. Bosna Hersek'in ilhakının Bulgarları da bu yönde cesaretlendirme olasılığından korkuluyordu ve bundan hareketle eğer Avusturya hükümetinin kararında etkisi olduğu anlaşılan bu eylem en azından birkaç ay, Balkan yarımadasındaki mevcut kriz yatışınca kadar ertelenebilseydi çok daha iyi olacaktı diye düşündüm.”²⁷

26 A.g.e.

27 Hardinge ve Mensdorff arasındaki bir görüşmeye ilişkin memorandum, 3 Ekim 1908, BD, V, 287.

ULUSLARARASI KONFERANS GÖRÜŞMELERİ

Fransa ve Rusya, barışçı bir çözüme ulaşmak için uluslararası bir konferans düzenlenmesini önerdi. Rusya, Boğazlar Sözleşmesi'nin lehlerine dikkate alınacağını umuyordu. Rusya'nın Türk Boğazları'nda daha fazla kontrol talebi hesaba katılmadan sorunlu Balkan bölgeleri ile ilgili görüşmeler sonuçlanamazdı. Bâb-ı Âli, Rusya'nın konferansı, *"Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin Çanakkale Boğazı'ndan özel geçiş özgürlüğü"* şartına bağlama planı yaptığından kuşkulanıyordu. Bunun yanısıra Bâb-ı Âli, İngiltere'nin konuyu konferansa getirmeyeceğine bel bağlamıştı. Grey Rusya'nın isteğini desteklemeye hazır olsa da²⁸ halkın protestosundan korkan kabine, kendisini önceden devre dışı bıraktı.²⁹ 14 Ekim tarihli bir memorandumda *"Majesteleri'nin Hükümeti Boğazlar'ın açılmasının adil ve makul olduğunu kabul etmektedir ve ilke olarak buna karşı çıkmayacaktır .. (fakat bu) İngiliz kamuoyunun hazır olduğu ya da kabule ikna edilebileceği bir şey değildir"* diye not etti.³⁰ Burada "bir miktar eski müphem yaklaşım" söz konusuydu.³¹

28 Grey, daha sonra anılarında itiraf ettiği üzere, İngiltere ve Rusya'nın dost olması için İngiliz hükümetinin Rusya'nın denize erişmesini sürekli engelleme politikasından vazgeçmek zorunda olduğunu çok önceden öngörmüştü. Fakat Türklerin Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın davranışlarına çok öfkelenedikleri bir sırada, böyle bir istekte bulunmak için bundan daha kötü bir zaman seçilemeyeceğini hissetti. Graves, Philip, *Briton and Turk*. Londra, 1941, s. 117.

29 Lowe ve Dockrill, *The Mirage of Power*, s. 182.

30 Grey'in memorandumı, 14 Ekim 1908, *BD*, V, 377.

31 Eger Rusya'nın İran'daki tutumu ya da İngiliz kamuoyunun durumu meseleyi sakıncalı hale getirmeseydi, 1909'un koşullu, belirsiz, yarım vaatleri, gene de İngilizlere sıkı bir pazarlığa girişme ya da hatta bir

İngilizler bütün barış girişimlerini sıcak karşıladılar, çünkü İngiliz diplomat “Hardinge, eğer Türkler yenilirse İngiliz donanmasının İstanbul’u savunmak zorunda kalacağından korkuyordu. İşin daha kötüsü, eğer Sırbistan’a bir saldırı olursa Ruslar müdahale edeceklerdi ve böylece Anglo-Rus Antantı zarar görecekti.”³² Kabinenin bir Balkan Krizi’ne müdahale edilmesine asla onay vermeyeceğinden oldukça emindi.

Avusturya ile Türkiye arasındaki çekişme bütün kış boyunca sürdü, Sırbistan da Sırlara tazminat verilmesi için Avusturya’nın üzerine gitti. Fakat o sırada uluslararası durum Rusya’nın lehine değildi. İngiltere’nin Rusya’nın tavrına diplomatik olarak destek vermesine rağmen Grey, şayet Rusya Avrupa’da Almanya’nın kesin olarak desteklediği Avusturya ile bir savaşa girerse, kabineden böyle beklenmedik bir olayı değerlendirmesini ya da bunun hakkında bir karara varmasını istemenin çok zor olacağını açıkça söyledi. Aslında İtalyanlar konferansa taraftardı; fakat Sırbistan ve Karadağ’a bölgesel imtiyaz verilmesine karşı olduğunu bildirdiklerine göre Rusya’yı desteklemelerini beklemek gerçekçi olmayacaktı. Fransa’ya gelince,

pazarlığı reddetme özgürlüğü verirdi. İngilizlerin tutumu artık tümüyle siyasi idi, hiçbir stratejik (yani Deniz Kuvvetleri Komutanlığı) itiraz yoktu. Boğazlar’da bir revizyon yapılmasını ağırdan almak, kullanışlı bir siyasi silah idi; nazikçe terk edilecek bir konu değildi. İngiliz kamuoyuna saygı hususunda ısrarcı olmak da, her ne kadar bu olayda ‘hakiki’ olsa da, gecikme için ‘uygun’ bir nedendi; fakat Ruslar bu ısrarı asla ciddiye almadılar, yalnızca önemsiz görüşme taktikleri gibi gördüler. Clayton, G. D., *Britain and the Eastern Question: Missolonghi to Gallipoli*. Londra, 1971, s. 208.

32 Steiner Zara, “The Foreign Office under Sir E. Grey 1905-1914.” *British Foreign Policy under Sir Edward Grey (BFPG)*’nin içinde, der. F. H. Hinsley, Cambridge 1977, s. 31.

“Kazablanka olayını” tahkime götürmek için Almanya ile anlaşmıştı, bu nedenle Fransa’nın da Rusya’yı destekleyeceğini pek beklememek gerekiyordu. Dolayısıyla Rusya, konferans hususunda artık daha fazla ısrar edemedi. Uluslararası konferans fikrinden vazgeçildi ve sonunda kriz, 26 Şubat 1909 tarihinde İstanbul ile Viyana arasında yapılan görüşmelerle halledildi. Bâb-ı Âli, tazminat ve Yeni Pazar sancağının kontrolüne karşılık, değişiklikleri kabul etti fakat beklentisi bu değildi.

İNGİLTERE’NİN GÖSTERDİĞİ YAKINLIĞIN NEDENLERİ

Savaştan önceki yıllarda Balkanlardaki İngiliz politikası, Grey’in diğer Avrupa devletlerine, İngiliz kamuoyuna ve Türklere sıkça tekrarladığı gibi, Osmanlı İmparatorluğu’nu mümkün olduğu kadar en azından dış tehditlerden korumaktı; çünkü bu, İngilizlerin yararına idi.³³

“Bulgaristan’ın bağımsızlığı ve Bosna’nın ilhakının er ya da geç beklenen gelişmeler olarak kabul edilmesi... ve kendi içinde düşünüldüğünde İngiltere’ye bir zararı olmasına” karşın, İngilizler gerçekten öfkeliydi.³⁴

İngiliz hükümetinin ya da kamuoyunun Osmanlı İmparatorluğu’na, destek olmasa bile anlayışla yaklaşmasının çeşitli nedenleri vardı. Gazeteler Türkiye’ye büyük

33 Kent, Marian (der.) *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire*. Londra, 1984, s. 85.

34 Sweet, D. W., “The Bosnian Crises” *British Foreign Policy under Sir Edward Grey*, der. F. H. Hinsley, Cambridge, 1977, s. 178.

bir sempati duyarken, hem İngiltere'nin hem de genel olarak Avrupa'nın çıkarları için barışın korunmasını salık vermektedir. Hükümetin politikasının stratejik, ticarî ve uluslararası güç dengesine dayandığı açıktı. Bölgedeki siyasi istikrar kadar coğrafî dengenin de İngilizlerin görüşü üzerinde önemli bir etkisi vardı.

İngiltere'nin Yakındoğu'ya duyduğu ilginin temelinde herşeyden önce, Osmanlı'nın bu ülkenin Akdeniz üzerinde takip ettiği deniz yollarına yakın oluşu yatmaktaydı. Balkanlar ile birlikte Doğu Akdeniz, İngiliz dış politikasının kilit bölgesi idi. İngiltere'yi ülke çıkarları açısından hayati önem taşıyan Hindistan'a ve Uzak Doğu sömürgelerine³⁵ bağlayan deniz yolları, bu bölgeden geçiyordu.

İkincisi, Avrupa'da Almanya ile çekişmekte olan İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Almanya'nın eski Osmanlı ile bağlarını hatırlar tutarak, parlamenter Osmanlı'nın Almanya'dan daha çok İngiltere'ye yakın durması gerektiği sonucuna vardı. Ayrıca, Almanya'nın Avusturya-Macaristan'a arka çıkmasının ve "İkili Monarşi'yi desteklemesinin, ileride Balkanlardaki Avusturya girişimlerine açık çek anlamına geldiğine" dair hiç kuşku yoktu;³⁶ bu, kolayca istenmeyen sonuçlar doğurabilirdi.

Üçüncüsü, İngiltere Rusya'nın Balkanlar ve Osmanlı İmparatorluğu üzerinde etkisinin artması fikrinden hoşlanmıyordu. Aynı şekilde Ayastefanos Antlaşması'nın hükümlerini değiştirmek için Büyük Güçler'e baskı yapıyordu. İngiltere, Rusya'nın İstanbul üzerindeki kontrolünü

35 Telford, Judith, *British Foreign Policy*, Londra, 1978, s. 5.

36 Graves, *Briton and Turk*, s. 116.

gerçek bir tehlike gibi görüyor, Rusya'nın yeni Bulgaristan'ı tümüyle kontrol etmesini sağlayan hükümlerden pek çok gerekçeyle haz etmiyordu.³⁷

İngiliz diplomat Francis Bertie'nin Dışişleri Bakanı Grey'e anımsattığı gibi *"Eğer Boğazlar Sorunu'nu kamuoyunun bilgisi olmadan ve Rusya'ya verilecek ödünler konusunda Türkiye ile anlaşmaya varmadan konferansta ele almayı kabul ederse, İngiltere'de hükümetin durumu "ciddi şekilde sarsılabilirdi."*³⁸

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki tazminat tartışmasında Rusya'nın çözüm önerisi müdahale anlamına geliyordu ve Rusya'nın bu meselede etkisi olabileceği düşüncesi İngiltere'yi endişelendirdi. İngiliz kamuoyunun artan Rus etkisi konusunda ne hissettiği, bir başmakaleden yapılan şu alıntıdan anlaşılabilir:

Eğer Rusya'nın çözümü benimsenirse, Rusya çok az bir masrafla çok büyük bir siyasi çıkar sağlar. Bulgaristan'ı Avusturya'dan ayırır ve Bulgaristan'ın girmiş olacağı malî yükümlülük sayesinde bu ülke üzerinde büyük bir etki sahibi olur...³⁹

İngiliz halkı böyle hissetse de İngiliz siyaseti açısından Rusya ile 1907'de başlayan iyi ilişkilerin pekiştirilmesi önemli idi; fakat aynı zamanda Almanya ile kurulacak bağımlılık ilişkisini önlemek açısından Osmanlı ile yeniden iyi ilişkiler içinde olmak da aynı derecede önemli

37 Seton- Watson, *Rise of Nationality*, s.108.

38 Bertie'den Grey'e 7 Ekim 1908, *BD*, V, 333.

39 *The Manchester Guardian*, L. A., "Russian and the Near East" 3 Şubat 1909, s. 6.

idi. Bu nedenle İngiltere'nin Türkiye'yi desteklemesi, çoğu zaman Rusya'nın çıkarları ile bağdaşmadı ve Jön Türk Devrimi'ne karşı, İngiliz diplomasisi için hassas bir sorun yaratan birbiri ile çelişkili tutumlara yol açtı. İngiltere, yeni kazandığı müttefiklerinin hiçbirini feda etmeye hazır değildi.⁴⁰

Dördüncüsü, Kıbrıs Konvansiyonu'nun⁴¹ (4 Haziran 1878) İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik politikasındaki yoğun etkisi idi. Ayastefanos'u müteakiben Rusların Doğu Anadolu'da pozisyonları Akdeniz'e ya da Basra Körfezi'ne ilerleyebilecek duruma gelmişti, bu ise İngiliz çıkarlarına gerçek bir tehdit oluşturmaktaydı. Rusya'nın etkisini azaltarak Anadolu'da Osmanlı topraklarının kalanını garanti altına almak da İngiltere'nin çıkarına idi. Sonuç, Benjamin Disraeli'nin İngilizlerin Kıbrıs'ı işgal etmesi önerisi idi. Her ne kadar Sultan öneriyi kabul etmekte gönülsüz davransa da İngilizlerin Ayastefanos'u olduğu gibi bırakma tehdidi karşısında yapabileceği hiçbir şey yoktu. Böylelikle İngiliz basını ile Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak, İmparatorluk karşısında güçlü bir tavır takınmadığı gerekçesiyle sık sık diğer Güçler'in ciddi saldırısına uğradı.

İngiltere'nin ılımlı politika izlemesinin bir başka nedeni, Hindistan'da Müslüman halk arasında huzursuzluk çıkacağı korkusu idi. İngiltere'nin sömürgelelerinde geniş bir Müslüman kitlesi vardı ve kamuoyu, Hintli Müslümanların Türk dindaşları lehine duygu

40 Cooper, M. B., "British Policy in the Balkans 1908-9" *Historical Journal*, Cilt VII., 1964, s. 260.

41 Daha fazla bilgi için, bkz. Shaw, *History of the Ottoman Empire*, s. 190.

dolu çağrılarından etkilenebilirdi. Bu, özellikle Balkan Savaşı sırasında açıkça görüldü ve basında, Hintli Müslümanların parasal yardım ve moral desteğini dile getiren çeşitli haberler yer aldı. Mensdorff, 3 Ekim'de Aehrenthal'e şöyle yazdı: *"Şu anda bütün İngiltere aşırı bir Türk sevdalı olmuştur."* Bir ay sonra ona şu bilgiyi verdi: *"Türkiye'yi desteklemenin yanı sıra yenisinden kazandıkları ve Britanya İmparatorluğu için diğer müttefiklerden daha önemli olan Müslüman dünyasının sempatisini koruma arzusu, İngiliz hükümetini geleneksel politikasından vazgeçmeye ikna edebilirdi."*⁴² Bu faktör İngiltere'nin sert bir tavır takınmasını engelledi, fakat İmparatorluk lehine olumlu adımlar atmak için de bir girişimde bulunmadı.

İngiltere'nin Türkiye'ye sempati göstermesinin bir başka nedeni, eski rejime Hristiyan tebaaya yönelik reformları dayatmasının zor olduğunu anlaması idi, çünkü bunlar Osmanlı'nın iç işlerine karışmak gibi düşünülebilirdi. Sonuç olarak eski Osmanlı İmparatorluğu'na karşı düşmanca bir politika izlemiş, Balkan devletlerini hem doğrudan hem de dolaylı yoldan teşvik ederek onu ölüme mahkûm etmişti. Fakat Jön Türkler iktidara gelir gelmez, reform beklentisi ile bu politika gözden geçirilmiş ve yumuşatılmıştı. Yeni rejime karşı bu tutum değişikliği basına da yansdı ve Türk yanlısı makalelerin çıkmasına yol açtı:

... Jön Türkler Osmanlı İmparatorluğu'nda içeriden gelecek samimi bir reform çabasının dıştan gelecek kallesaldırıları için bir sinyal mahiyetinde olacağını ön-

ceden görmüşler ve söylemişlerdir. Hem kendi tarihlerini hem de büyük komşularının tarihlerini biliyorlar. Bir yılı aşkın bir süre önce "GALATA" imzasıyla yazı yazan muhabir, Avrupa korkusunun omuzlarına nasıl yüklendiği açıkça anlattı. "Biliyorlardı ki" diye yazdı, "kayda değer reformları gerçekleştirmeden önce bir güçsüzlük dönemi geçirmek zorunda kalacaklardı ve doğru ya da yanlış, düşmanlarının bundan yararlanacağından, kendilerini pek fazla savunamayacakları bir sırada saldırıya uğrayacaklarından korkmaktaydılar." "GALATA"nın kendilerine o zamanlar söylediklerini anımsadılar: Osmanlı İmparatorluğu, geçmişinde üç kez böyle bir reformu başarmak için çaba göstermişti ve her seferinde bir Hıristiyan Güç, bu hareketi saldırı için bir fırsat olarak kullanmıştı...⁴³

İngilizler ayrıca Berlin Antlaşması'nın hükümleri ile oynamanın tehlikesinin de farkındaydılar ve oyuna geldiklerini hissediyorlardı. Kandırılmanın verdiği rahatsızlığın yanı sıra, ilhakın Osmanlı'daki yeni rejime karşı oluşturduğu tehdit ve İngilizlere zorluk çıkaran eski istibdat yönetimine dönme tehlikesi, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı daha olumlu tutum takınmalarına yol açtı. Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Baron Call'un ilhaki neden büyük bir hata olarak tanımladığı sorusunu yanıtlarken İngiltere'nin Avusturya-Macaristan büyükelçisi Edward Goschen, "halkın görüşünü" dört sözcükle dile getirdi: "ilke, emsal, zaman, yöntem."⁴⁴

43 *The Times*, L.A., "The Eastern Crisis" 8 Ekim 1908, s. 9.

44 Graves, *Briton and Turk*, s. 115.

*Ekonomik nedenler de genel politikaya bariz bir temel teşkil etmekteydi. Jön Türk Devrimi'nden hemen önce G. H. Fitzmaurice, İngiltere'nin Türkiye ile ticarî ilişkilerini şöyle açıklıyordu: "Son birkaç yılda Osmanlı İmparatorluğu politikamız, eğer buna politika diyebilirsem, (Makedonya'da, Ermenistan'da, Türk-İran sınırında, vb.) Sultan'ın 'amaç ve eğilim yönünden eşi benzeri olmayan bir düşmanlık olarak' yorumladığı bir yol izlerken, aynı zamanda ticarî çıkarlarımızı artırma gibi imkansız bir çaba içindeydi ve daha uzun bir süre de böyle olmaya devam edecektir. Bu iki çizgi birbirine taban tabana zıttır, dolayısıyla birbiriyle uyuşmaz."*⁴⁵

İngiliz hükümeti, Temmuz 1908 Jön Türk Devrimi'nin sunduğu, İstanbul'daki Alman ticaret hegemonyasının yerini İngiliz-Fransız hegemonyasının alma fırsatını kaçırmamaya en başından beri kararlı idi.⁴⁶ Grey, İngiliz firmalarının ağır koşullar öne sürmemeleri gerektiği konusunda ısrarcı olmakta, eli kolu güçlü bir Türk rejiminin İngiliz sermayesine daha fazla olanaklar sağlayacağını ummaktaydı.⁴⁷

Diplomatik protesto ile yetinmeyen Osmanlı halkı, Avusturya mallarına karşı genel bir boykot ilân ederek kırınglıklarını basit fakat etkili bir yöntemle dile getirmeye başladılar. Boykot yolu ile manevi kınama fikri, Avusturya ekonomisini son derece olumsuz etkiledi⁴⁸ ve İngiliz

45 Fitzmaurice'den Tyrrel'e, 12 Nisan 1908, *BD*, Y, 196.

46 Sweet, "The Bosnian Crisis", *BFGP*'nin içinde, s. 178.

47 Grey'den Lowther'a, 23 Ağustos 1908, *BD*, Y, 208.

48 Viyana'daki İngiliz karşıtı duygular nedeniyle Grey, Türkiye'nin Avusturya mallarını boykot etmesini desteklemekle suçlandı. Fakat boykot aslında gümrük hamalları tarafından düzenlenmişti. Grey boykotu ne teşvik etti, ne de özendirdi. Fakat boykotun Viyana'dan

tüccarları için Osmanlı ticaretinden daha fazla pay alma fırsatı doğdu. Ülkede bulunan bir İngiliz, durumu şöyle anlatıyordu:

Etkilenen bu ülkeye benim gibi son zamanlarda seyahat edenler, İngiliz tüccarlarının ve üreticilerinin duruma tamamen kayıtsız göründüklerini ve hazır olan bu pazarı ele geçirmek için hiçbir şey yapmadıklarını bilirler. Ruslar, Avusturya şekerinin yerine kendilerininkini koymak için acele etmektedirler. Almanlar, Avusturya'nın Türkiye'ye ihracatında büyük bir yer tutan ucuz fantezi eşya piyasasına hâkim olmak için yoğun bir şekilde çalışmaktadırlar. Fakat İngilizler, kendilerine sunulan iş olanaklarını kullanmakta tembel davranmaktadırlar. Burada yerleşik İngiliz tüccarlar yalnızca ihracatla uğraşmaktadırlar, ithalatın yabancıların eline geçmesine izin verilmiştir. Türkler her zaman İngiliz mallarını tercih etmişlerdir, fakat özgürlük döneminden beri bunları daha da şiddetli bir biçimde talep etmektedirler.⁴⁹

Son olarak onur, çıkar ve ihtiyat ile Avrupa Kamu Hukuku'nun savunulması ve Avrupa barışının sürdürülmesi gibi etkenler, İngiltere'nin ılımlı bir politika benimsemesini sağlayan eşit derecede güçlü saiklerdi. Grey'in politikasındaki başlıca güdü, şu sözlerle ifade edilmekteydi: "Osmanlı idaresi kötüyken reform baskısı yapmak için dışarıdan bütün nüfuzumuzu nasıl kullandıysak, şimdi de reformlar içeriden geliştiğine göre, bu reformlara dı-

ayrıcılık koparmak için "olası diplomatik bir araç" olarak değerini anladı. Cooper, "British Policy in the Balkans", s. 271.

49 *Daily Mail*, "The Change for English Merchants", 8 Aralık 1908, s. 6.

şarıdan müdahaleleri engellemek için bütün nüfuzumuzu kullanacağız.”⁵⁰ 27 Temmuz’da Dışişleri Bakanı, yaptığı bir açıklama ile İngilizlerin tavrının sebebini açıkça izah ediyordu: “Şimdi hassas nokta, Rusya olacaktır –Lord Beaconsfield’in eski politikasına geri dönemeyiz. Rusya karşıtı olduğumuzun ortaya çıkmasına izin vermeden Türk yanlısı olmalıyız; ayrıca Osmanlı İmparatorluğu’na müdahale geleneğini sürdürmemiz de artık mümkün değildir.”⁵¹

Açık olan birşey var ki Jön Türk Hareketi, tipik bir özgürlük ülkesi olan İngiltere’ye hep büyük bir hayranlık ve sempati ile bakmış, yıllardır mevcut olmayan iyi ve dostane ilişkiler kurmaya çalışmıştı. İngiliz kamuoyu ve hükümet çevreleri, karşılıklı barış ve dostça ilişki fikrini paylaştı. Türkiye’deki yeni rejime kötü davranıldığı, oysa saygınlığı hak ettiği düşünülüyordu. Ama Osmanlı İmparatorluğu lehine yorum yapmayı sürdüren resmî açıklamalara ve kamuoyuna rağmen, Berlin Antlaşması’yla sözde güvence altına alınan İmparatorluğun bütünlüğünü sağlamak için güçlü bir çaba gösterilmedi. Avusturya’nın Bosna-Hersek’i ilhakına İngiltere’nin itirazı gerçekten ilhakın kendisine değildi, uluslararası bir antlaşmanın ihla line idi. Bu düşünce, Başbakan’ın konuşmasında kolayca görülebilmektedir:

Osmanlı İmparatorluğu’nun mevcut bölgesel düzenlemeleri, Avrupa’nın Büyük Güçleri arasındaki Berlin Antlaşması’nda vücut bulan karşılıklı resmî yükümlü-

50 Dillon, “Foreign Affairs”, *The Contemporary Review*, Eylül 1908, cilt 94, s. 382.

51 Heller, *British Policy*, s. 11.

lüklerinin sonucudur. Avusturya-Macaristan'ın taraf olduğu Londra Antlaşması'na aynı yıl eklenen Ocak 1871 tarihli bir protokol ile hiçbir devletin antlaşma yükümlülüklerini ihlal edemeyeceğinin ya da dostça anlaşma ve antlaşmaya taraf olanların rızasının alındığı durumlar hariç, ilişkilerinde değişiklik yapamayacağının açıkça şart koşulduğunu anımsamakta yarar vardır.⁵²

The Daily Mail'in başmakalesinde de Başbakan'ın açıklamasına benzeyen bir yorum yapılarak Avusturya'nın davranışı 'şeytanî' olarak tanımlandı:

Taraflarından birinin uluslararası bir antlaşmayı diğer taraflara danışmadan parça parça etmesi... Avrupa, birlikte yaptığını ancak birlikte bozabilirdi ve kıtanın en önemli güçlerinden birinin antlaşmaların kutsallığını lekeleme ve zayıflatma eğilimi olan bir adım atması büyük bir hata idi.⁵³

Avusturya, Berlin Antlaşması'nı bozdu ve Türk vilayetleri olan Bosna-Hersek'te bir "sömürge" oluşturma niyetini ilan etti. Devamında Bulgaristan'ın demiryolunu işgal etmesi ve bağımsızlığını ilan etmesinin meydana geldiği bu saldırganlık eylemi, ciddi bir durum yaratmıştır.⁵⁴

The Manchester Guardian'ın yorumu da *The Daily Mail*'den çok farklı değildi:

Balkanların yasal dengesi kadar ahlakî dengesini de bozdular ve açgözlülük devam ediyor. Sayın

52 *Daily Mail*, Mr.Asquith's speech at Leven, 8 Ekim 1908, s. 5.

53 *Daily Mail*, L.A., "Austria's Defence", 2 Ocak 1909, s. 4.

54 *Daily Mail*, L.A., "Still Some Hope of Peace", 6 Ekim 1908, s. 4.

*Asquith'in dün akşam dediği gibi, "Bu kadar aceleyle yapılan şeyler, Yakındoğu'da çıkarları olan diğer güçlerin de daha başka sorunları ortaya çıkarmasını kaçınılmaz hale getirir."*⁵⁵

Fakat kamuoyu, bu vilayetler Berlin Antlaşması ile Avusturya tarafından işgal edildiğinde Osmanlılar tarafından zaten kaybedildiğine ve İmparatorluğa geri verilme olasılıklarının olmadığına inandırıldı. Genel kanı, bu Hristiyan devletlerin davranışları nedeniyle Osmanlı devletinin saygınlığının yerle bir olduğu ve bunu ancak tazminatın karşılayabileceği idi.

*Türkiye'nin sıkıntısını çektiği, maddî zarar değildir; Bulgaristan ve Avusturya'nın birbirinden farklı kural dışı davranışlarının yeni hükümete verdiği zarardır.*⁵⁶

*... Türkler, yüzyıllar boyunca çok geniş topraklara egemen olmuş ve şaşırtıcı enerjisini kanıtlamış, gururlu ve savaşçı bir ırktır. Gururları derinden etkilendi ve sözde dostlarının iyi niyetine duydukları güven şiddetli bir şekilde sarsıldı. Gene de karakterlerine ve tarihlerine bir parça aşına olan herkesi şaşırtacak şekilde ılımlı ve bilgece davrandılar.*⁵⁷

Sonuç olarak, Osmanlı-İngiliz ilişkilerine bakıldığında şunları gözlemlemek mümkündür: Yeni rejimin saygınlığına vurulan bu ciddî darbe ile baş etmek amacıyla Osmanlı hükümeti, Berlin Antlaşması'nın ihlalinin ortadan kaldırılması için kaçınılmaz olarak İngiltere'ye bel bağladı. "Grey,

55 *The Manchester Guardian*, L.A., "Balkan Crisis", 8 Ekim 1908, s. 6.

56 *The Times*, L.A., "The Eastern Crisis", 8 Ekim 1908, s. 9.

57 *Daily Mail*, L.A., "Europe and the Pursuit of Peace", 7 Ekim 1908, s. 6.

Avusturya ve Bulgaristan'a baskı uygulamak için kuvvet kullanılmasını reddetti fakat İngiltere'nin bu iki devletten Türkiye için bir miktar malî tazminat sağlamaya çalışmasını onayladı.”⁵⁸ Bosna-Hersek Krizi sırasında hem İngiliz hükümetinin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik politikası hem de kamuoyu bir hayli anlayışlı olmakla birlikte, İngiltere Berlin Antlaşması ile üstlendiği Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü koruma yükümlülüğünü yerine getiremedi ve Grey, Türkiye'ye parasal tazminat ödenmesinin yolunu açtı. Basın, 2.500.000. Türk lirası tutarındaki tazminatı tatminkar bularak “oldukça iyi bir pazarlık” olarak niteledi.⁵⁹

Türk tarafına gelince, Sadrazam, memnuniyetsizliğini dile getirdi: “Osmanlı İmparatorluğu son yaşadıklarından sonra artık uluslararası antlaşmaların güvencesine bel bağlayamaz; şayet bu oldu bittileri kabul etmeye zorlanırsa, Avrupa'nın duygudaşlığının değeri şaibeli olacak.”⁶⁰

Geriye bakıldığında, Bosna Krizi'nin Balkanlarda çok olumsuz sonuçlar yarattığı açıktır. Bunun uluslararası bir antlaşmanın ihlali olduğunu vurgulamak için söze gerek yoktu, Büyük Güçler sonunda bu antlaşmanın yirmi beşinci maddesinin ihlal edildiğini kabul etmişlerdi.

Uluslararası ilişkilere gelince, hiç kuşku yok ki İttifak devletleri Üçlü Antant'a karşı kayda değer bir zafer kazandı. İkili Monarşi ile Rusya arasında 1897 yılında başlayan ve Balkanlarda dengeyi bir süre koruyan işbirliği dönemi sona erdi. “Avrupa siyasetinin odağı değişti ve İngiliz

58 Dockrill, *The Mirage of Power*, p. 82.

59 *The Manchester Guardian*, 31 Ocak 1919.

60 Lowther'den Grey'e, 15 Ekim 1908, *BD*, V, 382.

Dışişleri Bakanlığı'nın "Antantların korunması için daha katı bir tutum takınmasını sağlayarak ilk kez İngiltere'yi olayların merkezine getirdi."⁶¹

Kriz savaşa yol açmadan bitmekle birlikte, sonuçları önemli ölçüde Rusya'yı küçük düşürdü. Habsburg İmparatorluğu, Almanya'nın desteğiyle Rus hükümetini geri adım atmaya zorladı.⁶²

İki Güç işbirliği yapmalarına rağmen, Balkan yarımadasında etkili olmak için ölümcül bir mücadeleye giriştiler. Rusya saygınlık ve strateji, Panslav duyarlılık ve hatta ekonomik çıkarlar nedeniyle artık Balkanlarla giderek artan bir oranda meşgul oluyordu.⁶³ Bunun sonucunda, 1912 yılında Rusya'nın güçlü desteği ile Balkan İttifakı kuruldu; hem bu ittifakın hem de Balkan Savaşları'nın doğrudan doğruya Bosna-Hersek Krizi'nden kaynaklandığı söylenebilir. Balkan Savaşları'nın başlamak üzere olduğu 2 Ekim 1912 tarihinde Avusturya'da Aehrenthal'in ardından Dışişleri Bakanı olan Kont Berchtold şunları yazmaktaydı: "Eğer Bosna-Hersek'i ilhak etmemizin Balkan İttifakı'nın itici gücü olduğu gerçeğini görmezsek, kendimizi kandırmış oluruz."⁶⁴

Böylece "çatlaklar onarıldı" ve Avrupa, en tehlikeli uluslararası krizi atlatmış oldu.⁶⁵

61 Langhorne, Richard, *The Collapse of the Concert of Europe, International Politics 1890-1914*. Londra, 1981, s. 998.

62 Bkz. Dockrill, *The Mirage of Power*, s. 84.

63 Anderson, *The Eastern Question*, s. 286.

64 Stavrianos, *The Balkans*, s. 112.

65 Marriot, *The Eastern Question*, s. 432.

II

BALKAN SAVAŞLARI 1912-1913

Krizin Başlangıcı

Balkanlarda Makedonya kadar tartışma konusu olan ve bu kadar fazla kan dökülmesine yol açan bir başka bölge daha yoktur. 1878'den beri Balkan diplomasisi büyük ölçüde, hararetli tartışmalara yol açan şu soru etrafında dönmekteydi: 'Makedonya'nın Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan gibi üç komşu ülke arasında nasıl bölünmesi gerekir?'¹ Makedonya kavgasını anlamada, stratejik ve ekonomik düşünceler kadar bölgenin etnik karmaşası da önemli bir yer tutmaktaydı ve bu karmaşa, bütün komşu ülkelerin istek ve taleplerinin temelini oluşturmuyordu.

Avusturya'nın Bosna'yı ilhakı, Avusturya ve Rusya arasındaki işbirliğini sona erdirdi; aynı zamanda Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan tazminat değilse de toprak kazanma ihtiraslarını kamçıladi. İtalyanların Trablusgarp Saldırısı, Balkan devletlerini, Osmanlıların Akdeniz'deki sorunlarla uğraşmalarını fırsat bilerek Makedonya'daki rekabetlerini ikinci plana atmaları gerektiğine inandırdı. Genellikle Avrupa devletlerinden birinin ya da tamamının desteği ile milliyetçi hareketler sürekli gelişme gösterdi. İngilizler, Makedonya konusunda Türklerin bölgeyi adil bir şekilde yönetmeye zorlanması, eğer bunda başarısız olurlarsa Balkan

1 Stavrianos, L. S., *The Balkans Since 1453*. New York, 1953, s. 517.

milliyetçilerinin emellerini gerçekleştirmelerine izin verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Daha önce Bulgarlara ve Ermenilere karşı uygulanan Osmanlı İmparatorluğu'nda liberal milliyetçiliğin desteklenmesine yönelik Gladstone Prensibi (hatta Salisbury Prensibi), nihayet İngiliz hükümetinin açık politikası olmuştu (her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya ve Afrika'daki tüm vilayetleri için geçerli olmasa da..).² Balkan Ayaklanmaları Balkan halkı tarafından başlatılmış olmakla birlikte, yeni devletlerin kurulması, sınırları ve yönetim biçimi üzerinde malî kararlar Büyük Güçler tarafından verildi. Avrupalı liderlerin aldıkları kararlar fedakârlıktan (alturistik olmaktan) oldukça uzak, en başta da kendi çıkarlarını ve güç dengesini korumak yönündeydi. Güçler hem Osmanlı İmparatorluğu'na hem de yeni Balkan devletlerine diğer emperyal maceralarında uyguladıkları politika ve davranışları uyguluyorlardı.³

Makedonya'da karışıklığa ve huzursuzluğa neden olan çıkar çatışmaları, büyük zıtlıklar, görünüşte bağdaşamayan amaçlar, sınırlarda zincirleme olaylar,⁴ İtalyan Savaşı'nın yol açtığı ekonomik durgunluk, reformların yürürlüğe konmasını geciktiren iç (İttihad ve Terakki'nin itibarını sarsan İtalyan Saldırısı ve şiddetlenen iç kriz) ve dış (söz gelimi Arnavutların ayaklanması) sorunlar, Balkan devletlerinin giderek artan İmparatorluk karşıtı eylemlerinin arkasındaki nedenlerdi. Büyük gizlilik içinde yürütülen siyasi görüşmeler tek bir yönü gösteriyor, tek bir sonuca götürüyordu: bölgesel ilhak ve Türklerin Avrupa'dan

2 Clayton, *Britain and the Eastern Question*, s. 210.

3 Jelavich, *A History of Central Europe*, s. 25.

4 Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Ocak 1913, cilt 103, s. 110.

çıkarılması.⁵ Fakat hepsi, kendi halkları için güvenlik ve adalet sağlamak amacıyla savaştıklarını iddia ediyorlardı. İngiltere'nin Sırbistan temsilcisi Ralph Paget, bu mesele hakkında Grey'e şu bilgiyi verdi: "Önümüzdeki günlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki toprakları bölünürken Sırbistan Sancak'ı, Eski Sırbistan'ı ve Adriyatik kıyısındaki Medua limanını alacak; Karadağ İşkodra gölüne, çevresindeki topraklara ve kıyı şeridinde sahip olacak; Epirus ve Teselya Yunanistan'ın; kalan bölgeler de Bulgaristan'ın olacaktır. Dört ülke elli yıllık bir savunma ve saldırı paktı imzalayacaklar. Avusturya Bakanı'nın bu bilgiyi kimden aldığını öğrenemedim, fakat haber kaynağının güvenilir olduğuna ve bilginin resmî bir kaynaktan geldiğine beni ikna etti."⁶ Paget, birkaç gün sonra bilgiyi doğrulayacaktı: "Türkiye'nin nihai bölünmesi gerçekten doğrudur."⁷

Sir Edward Grey

5 "Müttefiklerin önündeki görev, aynı derecede açıktı. Her ne kadar başlangıçta belirsiz diplomatik güvencelerle gizlenmiş olsa da gizli amacın Türklerin Avrupa'dan atılması olduğunu tartışmaya gerek yoktu. Bu, ancak sonucu kesin bir savaş ya da ezici bir yenilgi sonucu mümkün olabilirdi ve çeşitli nedenlerle büyük bir çabukluk gerektiriyordu. Kazanılan her gün Müttefiklerin şansını artırıyordu, çünkü Avrupa'nın müdahale tehlikesini azaltıyordu ve Türklerin Küçük Asya'dan takviye getirecek zamanları azalıyordu." Seton Watson, *The Rise of Nationality*, p. 179.

6 Paget'den Grey'e, 27 Ekim 1912, *BD*, IX, II. Bölüm, 86 [Balkan Savaşları İttifak ve Türkiye], 67.

7 Paget'den Grey'e, 1 Kasım 1912, *BD*, IX, II. Bölüm, 86.

1900'lü Yılların Başında Osmanlı İmparatorluğu

Bâb-ı Âli'nin 6 Ekim'de 1880 yılında hazırlanan yasa projesini yürürlüğe koymaya ve Berlin Antlaşması'nın hükümlerini yerine getirmeye karar verdiğini duyurması⁸ bile Balkan devletlerinin Osmanlı'ya savaş ilan etmelerini engelleyemedi. Elliot, Yunan başbakanına “Osmanlı İmparatorluğu'nun Komisyon'un 1880'de önerdiği reformları uygulamaya koyma teklifinin gerilimi azaltıp azaltmayacağını” sorduğunda aldığı yanıt “Bu reformların

8 *The Daily Mail*, “Reforms by Turkey”, 7 Ekim 1912, s. 9; ayrıca bkz.Lowther'dan Grey'e, 15 Ekim 1912, *BD*, IX, II. Bölüm, 33; *The Manchester Guardian*, “Powers and the Balkans”, 7 Ekim 1912, s. 9; ve *The Times*, 8 Ekim 1912, s. 7.

artık güncelliği kalmadı”⁹ oldu. Müttefiklerin bölgesel ilhakın peşinde olduklarına iyice ikna olan Osmanlı Dışişleri Bakanı Gabriel Noradunghian, şöyle diyecekti:

*“Temel amacının Makedonya’daki reformlar olduğunu söyleyen Bulgaristan’ın samimi olup olmadığını ya da bunun sadece Osmanlı İmparatorluğu’nun aleyhine toprak genişletme arzusunu örtbas etmek için kullanılan bir bahane olup olmadığını şimdi göreceğiz.”*¹⁰

Büyük Güçler’in dört Balkan devletine herhangi bir düşmanca hareketi şiddetle reddeden, Berlin Antlaşması’nı uygulamayı görev edinen ve bir savaş halinde bölgesel statükoda herhangi bir değişikliğin hoş görülmeyeceği uyarısını içeren bir not göndermesine rağmen,¹¹ Osmanlı ile Balkan devletleri arasında yaklaşan bir savaşın ayak sesleri işitiliyordu. Büyük Güçler’in Yakındoğu’da büyümekte olan kriz karşısındaki tutumları bir süreden beri çaresiz, ‘bırakınız yapsınlar’ ideolojisi ile başarısızca saklanmaya çalışılan alaycı bir tavrın karışımı idi.¹² Güçlerin yaklaşmakta olduğunu çok iyi bildikleri krizi neden önleyemedikleri sorusunun cevabını Dillon şöyle vermiştir:

Diplomasi, Güçler müdahale etmedikçe kaçınılmaz olduğu anlaşılan savaş için kulak kesilmişti. Eğer sözcükler yeterli ise, yapmak istedikleri bu idi, fa-

9 Elliot’tan Grey’e, 8 Ekim 1912, *BD*, IX, I. Bölüm [Balkan Savaşları-Trablusgarp Savaşı’nın Başlangıcı], 86.

10 *The Daily Mail*, “Reforms by Turkey”, 7 Ekim 1912, s. 9.

11 Bertie’den Grey’e, 22 Eylül 1912, *BD*, IX, I. Bölüm, 734.

12 Seton-Watson, *The Rise of Nationality*, s. 162; ayrıca bkz. Ahmad, Feroz, “The Late Ottoman Empire”, *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire*’in içinde, der.Marian, Kent, Londra, 1984, s. 15.

kat hareketten kaçındılar, çünkü birbiriyle çelişen amaçlar ve birbirlerine duydukları güven eksikliği nedeniyle oybirliği ile kabul edecekleri bir eylem planları yoktu. Kendi yarattıkları Balkan devletlerine karşı Osmanlıların tarafını tutamazlardı. Makedonların ve onların hamilerinin Osmanlı hükümetinin adaletsizliğini protesto etme haklarını kabul etmek zorundaydılar, bu protestolarda Osmanlı ile yaptıkları suç ortaklığının kınandığını fark etmiş olsalar bile... Öte taraftan Balkan halklarının amacını savunamayacaklarını da hissettiler, çünkü bu davranışın sonucu Türkleri Avrupa'dan çıkarmaya, daha da tehlikelisi, Şark Meselesi'ne yol açmaya ve bir Avrupa savaşına sebebiyet verebilirdi. Dolayısıyla beklediler, seyrettiler ve hemen hemen hiçbir şey yapmadılar.¹³

Nedeni ne olursa olsun Fransa, Almanya, İngiltere ve Rusya, statüko bildirisini en çok Avusturya'yı ilerlemekten alıkoymak için bir araç gibi gördü. Eğer Türkiye kazanırsa Balkan devletleri toprak kaybetmeyecekti, oysa diğer taraftan herkes yazıya dökülmemiş şu ilkenin farkındaydı: Bir Hristiyan toprağı Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir kez ayrıldı mı bir daha o egemenlik altına dönmemesi gerekir.¹⁴ Aslında diplomatik çabaların bütün amacı bir Balkan Savaşı'ndan değil, bir Avrupa Savaşı'ndan kaçınmaktı. Statüko bildirisinin Balkan devletlerini engellemesi umuluyordu, fakat kimse bunun gerçekleşeceğini beklemedi.

13 Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Kasım 1912, cilt 102, s. 718.

14 Helmreich, Ernst C., *The Diplomacy of the Balkan Wars*, 1912-3. Cambridge, 1938, s. 131.

Savaşın hemen öncesinde Grey, durumu Avam Kamarası'nda şu sözlerle açıkladı: "Çok ciddî seviyede tedirginlik ortaya çıkaracak bir keyfiyet mevcut."¹⁵ Büyük Güçler'in karşılaştığı zorlukları da şöyle özetledi: "Türkiye'nin gerçek anlamda reformları kabul etmesi gerekir; diğer taraftan Avrupa'daki toprak bütünlüğü bozulmamalıdır." Karadağ, Dillon'un ifadesiyle "Boğa Güreşinde Matador'u oynayarak,"¹⁶ 8 Ekim'de Kuzey Arnavutluk'a ve Yeni Pazar sancağına girdi ve savaşı başlatmış oldu. Böylece yıllarca devam eden düşmanlıklar su yüzüne çıktı. *The Daily Mail*'de yer alan bir makalede, savaşan devletlerin durumu açıkça anlatılmaktadır:

*Türkler reformları yapacaklarını söylüyor; "Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinin ruhunda olan 1880'deki taahhütlerimizi yürürlüğe koyacağız" diyorlar. Fakat Balkan devletleri bu sözlerin kesinlikle asılsız olduğuna inanıyorlar. "Türk" reformlarına inanmıyorlar; güvence istiyorlar ve kayda değer tek güvence, şimdi süngü zoruyla almayı önerdikleri Makedonya'nın gerçek anlamda özerkliğidir. Dolaşısıyla, Sir Edward Grey'in üstü kapalı bir biçimde söylediği gibi, iki tarafın görüşünün bağdaşması son derece zordur.*¹⁷

Türkiye'de uzun yıllar geçirmiş ve Yakın Şark Meselesi'ni araştırmış bir parlamenter olan Aubrey Herbert, *The Daily Mail*'e şu açıklamayı yapacaktı:

15 *The Daily Mail*, "The British Position", 8 Ekim 1912, s. 7.

16 Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Kasım 1912, cilt 102, s. 721.

17 *The Daily Mail*, "The British Position", 8 Ekim 1912, s. 7.

Bana göre Türkiye, Arnavutluk ve Makedonya'da reform sözünü iyi niyetle vermiştir, fakat Balkan devletlerinin bu reformların yapıldığını görmek istediklerini sanmıyorum, çünkü eğer bu reformlar yürürlüğe konsaydı, Balkan İttifakı uzun süreden beri hayalini kurduğu toprak taleplerini elde edemeyecekti.¹⁸

Türk basını savaş ilanını olumlu karşıladı, kısa süre içinde gazetelerde savaş lehine pek çok makale çıkmaya başladı.¹⁹ Bunu Lowther de doğruladı: "Savaş lehine hepimizin anlayabileceği duygular uyanıyor ve gösteriler düzenleniyor, basın ortak düşmana karşı parti ayrılıklarını bir kenara bırakarak birleşti, belirgin şekilde bir savaş havası esiyor."²⁰ Savaşı durduramadığı için İngiltere'ye duyduğu hayal kırıklığını dile getiren Harbiye Nazırı Kamil Paşa, bir yandan da İngiltere'nin Türklere destek olacağı umudunu sürdürüyordu:

Bize karşı sarsılmaz bir dostluk besleyen İngiltere'nin, tam olarak tanımlanmamış bir kavgada, ne yazık ki çok fazla kan akıtılması anlamına gelen düşmanlıkların ortaya çıkmasını önleyemediğine üzülüyoruz...

18 *The Daily Mail*, "Mr. Aubrey Herbert's Report", 9 Ekim 1912, s. 8.

19 *Tanin*, "Allah'a şükür duraksama, ürkeklik, çaresizlik ve huzursuzluk dönemi nihayet sona erdi ve 1880 Reform Planı'nı uygulama kararı alınması sonucunda Osmanlı halkının yaşadığı galeyan yatıştı."
İkdam, "Osmanlılar, ileri! Silahlarınıza sarılın, kavgalarınızı unutun. Yalnızca bir hedefiniz var, anavatan ve zafer!"
Tanzimat, "Osmanlılar için en büyük bayram savaştır. Bu savaş dün başladı. Bütün Osmanlıların vatanî görevlerini onurla yerine getireceğine inanıyoruz." Alıntı: *The Manchester Guardian*, "Turkish Welcome to War", 10 Ekim 1912, s. 10.

20 Lowther'dan Grey'e, 4 Ekim 1912, *BD*, IX, I. Bölüm, 776.

İngiltere'nin Türkiye'ye beslediği iddia edilen dostluk yakında ciddî bir sınavdan geçirilebilir...

*Umarım İngiltere parlak geçmişine sadık kalır ve milliyetçilik tehlikesinin yaklaştığı bir sırada gözünü bu-
daktan sakınmadan yanımızda durur..²¹*

Fakat böyle olmadı. İngiltere, Bâb-ı Âli'nin dostluk beyanına karşılık vermedi, Bâb-ı Âli İngilizlerden beklediği desteği görmedi. Grey'in savaş öncesi Osmanlı devletine baskı yapmaya yanaşmaması Bâb-ı Âli'de yeni bir umut yaratsa da, bu umut kısa bir süre sonra düş kırıklığına dönüştü.

İNGİLİZ POLİTİKASI VE KAMUOYU

Balkan İttifakı'nın görüşüldüğü sırada²² İngilizler, ihtiyat-

- 21 *The Manchester Guardian*, "Appeals to England", 21 Ekim 1912, s. 9.
- 22 Balkan İttifakı'nda dört Balkan devleti vardır. İlk anlaşma Sırbistan ve Bulgaristan arasında yapılmış (13 Mart 1912), bunu Yunanistan ve Bulgaristan Anlaşması izlemiş (29 Mayıs 1912), dört ay sonra Karadağ Bulgaristan ile bir anlaşma imzalamış (27 Eylül 1912), kısa bir süre sonra buna Sırbistan da katılmıştır (6 Ekim 1912). İttifak, süregelen Makedonya Sorunu nedeniyle Bosna Krizi'nden ancak dört yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Balkan İttifakı'nın kurulmasındaki en güçlü etken, Eylül 1911'de Türk-İtalyan Savaşı'nın patlak vermesidir; bu savaş, Türklerin meşguliyetinden yararlanabilmeyi uman Balkan devletlerini bir ittifak yapmaya teşvik etti. İttifak, büyük ölçüde Rus diplomasisinin eseri idi ve Rusya tarafından Avusturya'nın Balkanlardaki planlarına karşı bir koruma olacağı umuduyla teşvik edilmişti (ayrıca, bkz. Jelavich, *History of East Central Europe*, s. 216); fakat asıl amaç, Cartwright'in da açıkça belirttiği gibi, farklıydı: "Bu, 'yapım' değil 'yıkım' amacıyla kurulmuş bir ittifaktı. Balkan İttifakı tek bir amaçla kuruldu: Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu'nu dağıtmaktı; ittifakın kurulma amacının Balkanlardaki Avusturya oyunlarına karşı koruma olduğuna sadece Rusya kandı... Rahmetli Sırbistan Başbakanı Dr. Milavanowitch bana birkaç kez, Balkan devletleri birbirlerini ne kadar sevmeseler ve emelleri birbirine ne kadar zıt olsa da Türkiye'ye saldırmak için uygun bir an geldiğinde, böyle bir amaç

lı ve tetikte olma politikalarını sürdürdüler. Bunun nedeni, Avusturya ve Rusya arasında ortaya çıkabilecek ve Avrupa'da genel bir savaşa yol açabilecek herhangi bir anlaşmazlıktan kaçınmaktı. Bu anlayış, mektuplaşmalara da sıkça yansdı: "Makedonya'da süregelen huzursuzluk Avusturya-Macaristan için daimi bir endişe kaynağı olmakta ve bu ülke ile Rusya arasında her türlü soruna kapıyı açmaktadır."²³ "Rusya ile Avusturya'nın Balkanlardaki büyük ve doğrudan çıkarları dikkate alındığında, barış konusunda aralarındaki işbirliğinin ne denli önem arzettiğini biliyoruz."²⁴

Balkan Devletleri temsilcileri 1912-1913

için çabucak bir araya toplandıklarını söyledi." Cartwright'tan Nicholson'a, 22 Kasım 1912, BD, IX, II. Bölüm, 641. Balkan İttifakı'nın kuruluşu için ayrıca bkz. *The Times*, "A Chapter of Secret History", 4 Haziran 1913, s. 9.

23 Cartwright'tan Nicholson'a, 10 Ekim 1912, BD, IX, II. Bölüm, 15.

24 Grey'den Bertie'ye, 6 Ekim 1912, BD, IX, I. Bölüm, 780. İngiliz dış politikasının temelleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Joll, James (der.), *Britain and Europe: Pitt to Churchill, 1793-1940*. Londra, 1950, s. 112.

Basın da aynı tutumu benimsemekteydi:

*Ne Balkan halklarına duyduğunuz sempatinin ne Türklerin halinden anlamamızın ne de her iki tarafın sebep olabileceği büyük felaketin sağduyumuzu etkilemesine ya da Avrupalı Güçler arasında barışı korumamız gerektiğini unutturmasına izin vermeyerek, dikkatli fakat tarafsız gözlemciler olmamız gerekir.*²⁵

*Avrupa haritasında radikal bir değişimin ya da bileşenlerinde köklü bir değişikliğin peşinde değiliz.*²⁶

*Balkan Kavgası, bizim kavgamız değildir. Günün birinde ortaya çıkacaktı... Diplomasinin bir gün başarısızlığa uğrayacağı günün geleceğini hepimiz biliyorduk ve madem ki o gün geldi, bize düşen, bu kavganın bütün kıtaya yayılmamasını sağlamaktır.*²⁷

*Nasıl insan ilişkilerinde kaçınılmaz şeylerden bahsedilebiliyorsa, buradaki durum da aynıydı. Osmanlıların imparatorluklarının Avrupa'da kalan parçasını ellerinde tutmak için er ya da geç savaşmak zorunda kalacakları kaçınılmazdı. Bu savaş ertelenebilirdi, fakat engellenemezdi.*²⁸

Savaş başladığında İngilizler bir yandan Balkan devletlerine anlayışlı davranır, Rusya'ya karşı daha esnek bir yaklaşım sergilerken (Ortadoğu'da daha serbest bir politika uygulamalarına olanak sağlaması nedeniyle), diğer taraftan Türkiye'yi gücendirmeme temelinde bir politika

25 *The Times*, L.A., "War Began in the Balkans", 9 Ekim 1912, s. 7.

26 İmzasız, "The Crisis in the Near East", *The Quarterly Review*, Ocak 1913, cilt 218, s. 297.

27 *The Times*, "The Demands of the League", 14 Ekim 1912, s. 7.

28 *The Times* "War Began in the Balkans" 9 Ekim 1912, s. 7.

izlemekteydiler. (Hint²⁹Müslümanlarının ayaklanmalarından korkulması ve Bağdat Demiryolu-Basra Körfezi görüşmeleri nedeniyle).

İngiliz kamuoyuna gelince, Rusya konusunda son derece duyarlı idi³⁰ ve Dışişleri Bakanlığı'nın da değerlendirmesinde yer aldığı şekliyle, Avusturya ve Rusya arasındaki olası bir anlaşmazlıkta Rusya'nın tarafında olmalarına

29 Hintli Müslümanların İngiltere'nin politikasına tepkisi birçok kez İngiliz basınına yansdı. All-India Moslem League'in önde gelen bir yetkilisinin haklı olarak dile getirdiği gibi, "Hintli Müslümanlar aralarındaki yakın dinî ilişki nedeniyle Osmanlılara karşı büyük *yakınlık* hissederler." *The Manchester Guardian*, "Indian Sympathy with the Turks", 9 Ekim 1912, s. 8. Bu gözlem, Hintli Müslümanların Sünni olmasına ve Sultan'ı Halife olarak kabul etmesine bağlandı. Hintli bir Müslüman, yukarıdaki gözlemi doğruladı: "Britanya İmparatorluğu halkının tam dörtte biri –yüz milyondan az değildir– Türklerle aynı inancı kabul ettiği; bu halkın yüzde 90'ının Halife olarak gördüğü Sultan'ın saygınlığının ve gücünün sürdürülmesinin en samimi hissi olduğu neredeyse hiç anlaşılmamaktadır." *The Times*, "Moslems and the War", 24 Ekim 1912, s. 5.

The Manchester Guardian, Hintli Müslümanlar arasındaki genel duyguları açıklamayı sürdürdü. "Müslümanların İngiliz hükümetine sadakati, Türkiye'yi haksız bir saldırıya karşı savunmak için yeterince etkin olmadığı duyusunu nedeniyle ciddi bir şekilde zorlanmaktadır... Müslümanlar arasında, Balkan devletlerinin daha büyük çıkarların maşası olarak kullanıldığı ve bu Haçlı Seferi'nden hayal kırıklığı dışında ellerine hiçbir şey geçmeyeceği kanısı yaygındır." *The Manchester Guardian*, "Indian Sympathy with the Turks", 9 Ekim 1912, s. 8.

30 Şu anda İngiltere'nin konumu son derece hassastır. İngiliz halkının büyükçe bir kısmı Rusya'ya alenen karşıdır, İngiltere ile Rusya'nın, başka yerde olmasa bile, Ortadoğu'daki çıkarlarının gerçekte bağdaşamayacağını ileri sürmeye her zaman hazırdır ve bu nedensiz değildir. "The Crisis in the Near East", *The Quarterly Review*, Ocak 1913, Cilt 21S, s. 297. Ayrıca bkz. Johnston, H. H., "The Final Solution of the Eastern Question", *Nineteenth Century and After*, Mart 1913, cilt 173, s. 541.

izin vermeyecekti. Balkan Komitesi'nin coşkulu ve başarılı kampanyası ile³¹ Türk karşıtı bir havaya giren kamuoyunun Osmanlı İmparatorluğu'ndan yana olmayacağı da aşikardı. Balkan İttifakı'nın beklenmedik zaferi tüm Avrupa'da büyük şaşkınlık yaratmış, dört müttefikin dostane ilişkileri

- 31 Bu duygunun ortaya çıkmasından büyük ölçüde Balkan Komitesi sorumludur. Halkın önemli kesimlerine Haçlı ruhu aşılandı. Anlaşmazlık, Bulgaristan kralı tarafından halkın önüne "Haçlı Seferi gibi bir savaş" olarak kondu: "Haç ve Hilal arasındaki mücadele başlamıştır"; Balkan devletlerinin savaş manifestosunun açılış sözleri bu idi. Bu Haçlı ruhu, Bulgaristan'da bir ayinde açıkça dile getirildi ve William Maxwell tarafından tanımlandı: "Bu resmî ve basit ayin, ulusun Haçlı Seferi'ne ithafı ve savaşta Haç'ın Hilal'e karşı kutsanması idi." *The Daily Mail*, "A New Crusade", 19 Ekim 1912, s. 5.

Haç ve Hilal, yalnızca farklı inançların simgesi değildi, sadece dini ibadetlerin nesneleri de değildi; aynı zamanda pek çok kin ve nefretin ilişkilendirildiği tarihi anılardı. Balkan Komitesi, nefreti körükleme yolunda Hilal'in karşısına Haç'ı koyarak mücadeleyi kutsal bir savaş haline getirmek için dört Balkan devleti ile anlaşmaya vardı.

Balkan Komitesi'nin başkanı Noel Buxton'un dediği gibi, "Avrupa, hem sınırlarının öte tarafındaki kendi milletinden insanların acıları hakkında bilgiye sahip olması hem de dayanılmaz koşullardan kaçarak gelen pek çok sığınmacının bulunduğu ortak noktada bulunması nedeniyle, senelerce tahammül etmek zorunda kaldığı tahriki kabul etmek zorundadır. Türklerin uygulamayı reddettiği, Güçlerin ise uygulamayı başaramadığı hukuk ve düzeni silah zoruyla ve kendini riske atarak güvenceye alma kararlılığına anlayış göstermemek mümkün değildir... İngiltere, bu sonuçlara ulaşılmasında öncü rol oynamayı onur meselesi haline getirmektedir. Bugünkü koşullar altında, Berlin Antlaşması'ndaki payı nedeniyle, en büyük sorumluluk onundur. Politikasının ve hareketinin nedenleri pek fazla kuşkuya yer bırakmayacaktır, çünkü elde edeceği bir toprak ya da başka bir maddî çıkarı yoktur. Güçsüzlerin ve ezilmişlerin savunucusu olarak ünü, uygar Hristiyan bir ulus olarak onuru ve öteden beri süregelen geleneği, Canning'in, Gladstone'un ve rahmetli Salisbury'nin adları ile anılmaktadır ..." *The Manchester Guardian*, "The Responsibility of England", 30 Ekim 1912, s. 10

Batı kamuoyu üzerindeki etkiyi daha da artırmıştı.³² Zafer, İngiliz gazetelerinde ve dergilerinde kutlandı. *The Manchester Guardian*'da şöyle yorumlar yapıldı:

*Başarı gibisi yoktur. Balkan devletlerinin şaşırtıcı zaferi, özellikle Bulgarların İstanbul'a doğru zekice ve karşı konulamaz biçimde ilerlemesi bütün İngilizlerin hayranlığını kazanmıştır, hatta bir ay gibi kısa bir süre önce yanlış ata oynayanlarımız bile şimdi hiç hayıflanmadan parasını kaybetmeye gönüllü vaziyettedirler.*³³

The Quarterly Review'da da benzer yazılar çıkmaktaydı:

*Balkan İttifakı, gösterdiği kararlılık ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hristiyan halklar adına hiç bir şeyden kaçınmadan sergilediği fedakârlık sonucunda Avrupa'da elde ettikleri için kutlanmayı hak etmektedir...*³⁴

The Times, Kasım ayında iki vesileyle meseleyi şöyle ele alacaktı:

İngiltere tamamen tarafsız bir konumdaydı.

Tüm ülkeye müttefiklerin inanılmaz bir başarı kazandıkları, yalnızca kendi koşullarını belirleme hakkını değil aynı zamanda gayretlerinin semeresini toplama

32 Seaton-Watson, *The Rise of Nationality*, s. 174; bkz. Graves, *Briton and Turk*, s. 141; Johnston, "The Final Solution of the Eastern Question", *Nineteenth Century and After*, cilt 73, s. 542.

33 *The Manchester Guardian*, [okuyucu mektubu] "England and the Balkan War", 20 Kasım 1912, s. 11.

34 "The Crisis in the Near East" *The Quarterly Review*, Ocak 1913, cilt 218, s. 298.

*hakkını da kazandıkları inancı aşılandı. Kuşaklar boyunca Avrupalı devlet adamlarının kafasını karıştıran ve onları sıkıntıya sokan bir sorunu çözme sürecindeler.*³⁵

*Kılıç karar verdi, Türkler Avrupa'da beş yüz yılı aşkın süredir ellerinde tuttukları bu harika bölgeye bir daha asla geri dönemeyecekler. Nihai olarak kendi dar köşelerine geri püskürtüldüler ve böylece Doğu ile Batı arasındaki iniş çıkışlı bir dönem daha kapandı.*³⁶

The Contemporary Review'da yazan Dillon, bu türden yazıların bir başka örneğini vermektedir:

Balkanlar'daki Hristiyan devletler ve halklar yüzyıllardır Türk esareti altında biriktirdikleri ırksal, dinî ve sınıf farklılıklarından doğan nefretle harekete geçerek, politik gelişimleri ve ilerlemeleri için mücadele veriyorlar. Osmanlı devleti ise itibarını ya da sahip olduklarını korumak adına savaşmıyor; efendilerin haddini bilmez isyankar kölelerine karşı duyduğu nefreti üreten İslamî bağnazlığa sarılarak, kendi varlığını korumak adına mücadele veriyor. Savaşın gerçek yorumu bundan ibaret... Türkler sadece geçmişteki yüz yıllar süren kötü yönetimden değil, şu anda mevcut parlamenter hükümet bayrağı altında da bunu devam ettirmekten sorumlular... ve Hristiyanları verdikleri sözleri tutmadıkları ge-

35 *The Times*, "Still Advancing", 6 Kasım 1902, s. 9.

36 *The Times*, L. A., "The Verdict of the Sword", 2 Kasım 1902, s. 7.

*rekçesiyle suçlamak zor, zira bu sözler kendilerine verilecek garantiler eşliğinde geçerli olacaktı.*³⁷

Saraybosna'da bulunan bir yabancı temsilci, görüşünü şöyle dile getiriyordu: "İşte sonun başlangıcı." Bosna-Hersek İsyanı gerçekten de Avrupa'da Osmanlı egemenliğinin "sonunun başlangıcı" oldu. Bu andan itibaren olaylar aralıksız devam etti."³⁸

The Times, genelin paylaştığı Türk karşıtı duygulara rağmen, bir iki konuda daha nazik bir tavır takındı ve anlaşmazlığı daha az yanlı açıkladı:

Makedonya'daki koşulların savaşın patlamasından ne kadar sorumlu olduğunu inceden inceye ölçmek adil değildir. Her savaş, tıpkı insan davranışlarında olduğu gibi, çok çeşitli nedenlerin bileşimi sonucu ortaya çıkar; Makedonya'nın son birkaç yıllık öyküsüne bakan herkes dehşet içinde kalır... Yakındoğu'daki özgürlük, mutluluk ve refahın daha fazla yayılmasını sağlamış, fakat asla barış umudu vermemiştir. Görülecek pek çok eski hesap vardır. Balkan halkları bölgesel bağımsızlıklarını kazandıkları, azımsanmayacak bir geliri idare etmeye başladıkları ve kendi ordularını kurdukları andan itibaren, tanıklık ettiğimiz savaş kaçınılmaz olmuştur. Makedonya Problemi, savaşın gelişini sadece hızlandırdı... Makedonya'da ne yapılmış olursa olsun, Balkan Sorunu'nun daha fazla kan dökülmeden asla çözü-

37 Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Kasım 1912, cilt 102, s. 729.

38 Evansi Arthur J., "The Drama of the Balkans and Its Closing Scenes." *The Contemporary Review*, Aralık 1912, cilt 102, s. 766.

*lemeyeceğini ifade etmek belki de gerçeğe en yakın söylem olacaktır.*³⁹

Kasım ayı başlarında Türk orduları Müttefikler tarafından ezici yenilgilere uğratıldılar ve Makedonya'dan sürüldüler. Edirne'de birkaç garnizon kalmış olsa da kuvvetlerin büyük bir kısmı İstanbul'a geri çekildi. Müttefiklerin zaferi İngiltere'de büyük bir coşku ile karşılandı.⁴⁰ Büyük Güçler her ne kadar savaşın başında sonuç ne olursa olsun bölgesel değişim olmayacağını duyurmuş olsalar da Müttefik kuvvetlerinin kazandığı zaferlerden sonra eski bir ilkeyi, 'Türklerden geri alınan Avrupa topraklarının bir daha asla Osmanlı devletine verilmeyeceği' ilkesini hatırladılar:⁴¹

Zafer kazanmış Bulgar ordularının hızla İstanbul'a kolayca ulaşılabilecek bir noktaya kadar ilerlemesi, eğer rapor doğru ise, zaten Türklerin Büyük Güçler'in müdahalesini talep etmelerine neden oldu. Böylece İngiliz ulusunun politikasını ilan etmesinin zamanı geldi. İngiliz hükümeti Balkan halklarını olağanüstü fedakârlığının sonuçlarından mahrum bırakacak herhangi bir harekette bir an bile göz yumamaz. Statükonun tam anlamıyla sona ermiş olduğu görülmekte. Balkan devletlerinin kahramanlığının yüzyıllarca süren esaretten kurtardığı topraklardaki ateş ve katliamda şu an yok olan Türk

39 The Times, L.A., "War Declared", 18 Ekim 1912, s. 7.

40 Lowe and Dockrill, The Mirage of Power, s. 107.

41 Davis'in işaret ettiği gibi, "Avrupa Devletleri, hatta Türk yanlısı Almanya bile çoğunlukla Hristiyanların bulunduğu toprakları Müslümanlara geri verme çirkinliğini üstlenmeye cesaret edemedi." Davis, William S., A Short Story of the Near East, Londra, 1923, s. 371.

yönetimini yeniden canlandırmanın çok büyük bir hata olacağını kabul etmekte... Avrupa eğer Balkan halklarının kendi kurtuluşlarını sağlamalarına ve kazandıkları topraklar üzerinde tasarrufta bulunmalarına izin vermek zorunda olduklarını samimiyetle kabul ederse, akıllıca davranmış olacaktır.⁴²

The Contemporary Review, *The Daily Mail*'in yorumunu savunarak Balkanlardaki yeni durum hakkında şu açıklamayı yapıyordu:

Üç hafta içinde Türkleri önüne katıp Makedonya'dan Trakya'ya süren baş döndürücü sefer, Avrupa'nın karşısına yeni bir durum çıkardı; devlet adamları statükonun çöküşünü kabul etmekte ve "Balkanlar, Balkan halklarıdır" ilkesine dair inançlarını teyit etmekte aceleci davrandılar. Büyük Güçler umulmadık ve takdire değer bir birlik içinde, bu ilkeyi içeren sonuçlara razı olmuş ve zaferin ilk meyvelerini ellerinde tutarak kendi aralarında sınırlarını belirleyen ittifaka itiraz etmemişlerdir.⁴³

Dışişleri Bakanlığı, Balkan devletleri hususunda tarafsız kalınması gerektiğine karar verdi, aksi halde Britanya İmparatorluğu'nun Müslüman tebaasını kızdırabilirdi. Ayrıca İngiltere, Türkleri tümüyle Almanya'ya bağımlı olmaya sürüklemek istemiyordu.⁴⁴ Öte yandan Balkan devletlerini ele geçirdikleri topraklardan yoksun bırakmak da söz konusu olamazdı. Başbakan Asquith,

42 *The Daily Mail*, L. A., "A New Chapter", 2 Kasım 1912, s. 4.

43 Seton-Watson, R. W., "Austria-Hungary as a Balkan Power", *The Contemporary Review*, Aralık 1912, cilt 102, s. 801.

44 Lowe and Dockrill, *The Mirage of Power*, s. 107.

yukarıdaki gerçeklerin ışığında İngiltere'nin politikasını şöyle açıkladı: "Balkan topraklarının yeniden dağıtılması hususunda bizim doğrudan bir çıkarımız yok." *The Times*'in saptaması ise şöyle oldu: "Zamanı gelince İngilizlerin görüşü bildirilecek, fakat Haçlı Seferi'ne çıkma isteği yok."⁴⁵ Grey de İstanbul'un geleceği dışında savaşın sonuçlarına müdahale etmenin İngiltere'ye pek fazla siyasi çıkar sağlamadığını açıkça belirtti.⁴⁶ Diğer

45 *The Times*, "The Powers and the War", 11 Kasım 1912, s. 9.

46 Boğazlar konusuna gelince, 19. yüzyılın ortalarından beri İngiltere'nin politikası, bütün Güçler için değiştirilmedikçe statükoyu sürdürmektir. Bu politika Ekim 1908'de tekrar doğrulandı ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etti. Bkz. Kent, Marian, "Great Britain and End of the Ottoman Empire", *The Great Powers and the End of Ottoman Empire*, der. Marin Kent, Londra, 1984, s. 184. Kamuoyu da tamamen aynı düşünüyor ve Boğazlar hakkında kaygı duyuyordu; "What Constantinople means to Europe? Constantinople means dominion of the World (Napoleon)", *The Daily Mail*, 20 Ekim 1912, s. 9.

"Haber, dün söylediğimiz gibi, İngiliz Dışişleri Bakanlığının hızlı düşünmesi gerekebileceğini gösterdi. Pek yakın ve kaçınılmaz gibi görünen bir Türk yenilgisi daha İstanbul'un sahibinin değişmesi anlamına gelir. Böyle bir durumda İngiltere'nin politikası ne olacaktır? Napolyon, savaşta beklenmeyen bir olaya daima hazırlıklı olduğunu söylemiştir, çünkü her çarpışmadan önce kendisine olması mümkün her duruma ne cevap vermesi gerektiğini sormayı alışkanlık edinmiştir. Hazırlıksız yakalanmak ya da beklenmedik bir hareketle şaşırmak istemeyiz. Eğer bütün olasılıkları enine boyuna düşünüp tartarsak gafil avlanmayız. Fakat kaybedecek zaman yok." *The Daily Mail*, L. A., "Cut Off", 29 Ekim 1912, s. 6. Bkz. İmzasız, "British Policy in the Near East", *The Quarterly Review*, Nisan 1913, cilt 218, s. 576; "The Crisis in the Near East", *The Quarterly Review*, Ocak 1913, cilt 218, s. 294.

Krizin ilk aylarında İngiltere ve Rusya'nın İstanbul için farklı bir gelecek öngörmesi nedeniyle Londra'da ciddi bir kaygı başladı. Bulgarlar İstanbul'u ele geçirir geçirmez geri çekilmeleri durumunda tek işgalcinin Rusya olacağı açıkça belli idi, İngiltere ise bundan hiç hoşlanmıyordu. İngilizlerin önerisi, "uluslararasılaştırma" idi, fakat Rusya'nın bunu kabule yanaşmayacağından kuşku yoktu. Sonunda Bulgaristan İstanbul'u alamadı ve kriz sona erdi.

tarafından, “buradaki kamuoyu Balkan devletlerinin yardım almadan kendi başlarına zapt ettikleri yerlerden zorla çıkarılmalarına katılmayacaktır” dedi⁴⁷ ve gene aynı gün “İngiliz kamuoyu, Balkan devletlerinin kendi orduları ile fiilen zapt ettikleri topraklardan zorla çıkarılmaları girişimine taraf olmayacaktır ve savaşın sonuçlarına müdahale etmemiz hususunda yeterli siyasi çıkarımız yoktur”⁴⁸ şeklinde bir açıklama yaptı.

Basında yer alan çeşitli makaleler Asquith ve Grey'i doğruluyordu.

*Kendilerine çok pahalıya mal olan meyvelerin muzaffer halklardan çalınmayacağını Sayın Asquith tarafından böylesine açıkça teyit edilmesinden çok memnunuz.*⁴⁹

*Türklere karşı geleneksel sempatimiz ve dostluğumuz, aynı zamanda cesaretlerine duyduğumuz hayranlığımız onların Şarklı, dolayısıyla Şark zihniyetinin etkisi altında olduğu gerçeğini görmezden gelmemize engel olmamalı. Bu nedenle, Hristiyan Balkan devletleri gibi belli bir politika çizgisi izleyebileceklerine asla güvenemeyiz; bu yüzden Büyük Britanya'nın Yakındoğu politikasında Türkiye'nin Büyük Britanya'ya bir faydası yoktur. Sonuç olarak, bu en önemli anda Balkan devletlerinin kaderini paylaşmanın ve zafer gününde emeklerinin karşılığının ellerinden alınmamasını sağlamanın İngiltere ve Fransa'nın ortak yararına olacağına hiç kuşku yoktur.*⁵⁰

47 Grey'den Bertie'ye, 28 Ekim 1912, BD, IX, II. Bölüm, 69.

48 Grey'den Goschen'e, 28 Ekim 1912, BD, IX, 70.

49 The Times, L.A., “The Powers and the Wars”, 11 Kasım 1912, s. 9.

50 The Daily Mail (editöre mektup), “What Will Happen Next”, 29 Ekim 1912, s. 6.

The Contemporary Review'da yer alan bir makalede de savaştan Türkiye sorumlu tutulmaktaydı:

Zulümler, güvenilmez sözler ve değersiz vaatler kötü Türk yönetiminin ayağına dolaşmıştır. Türkiye her zaman günaha girecek kadar genç olduğu halde, asla pişman olacak ve yanlışını düzeltecek kadar yaşlı olmamıştır.⁵¹

ATEŞKES, MÜZAKERELER VE LONDRA ANTLAŞMASI

1912 yılı Kasım ayının başlarında Bâb-ı Âli, Büyük Güçlere başvurarak düşmanlıkların sona erdirilmesi için yardım istedi, fakat bu istek olumsuz karşılandı ve İngiltere de diğer güçlerden daha hızlı hareket etme niyetinde değildi.⁵² *The Times*, Kasım ayında iki kez, İstanbul'un birkaç mil uzağında olan Çatalca Hattı'nın başarıyla savunulmasının savaşı uzatacağını yazmıştı:

"Eğer Türkiye bu buhran anında savaştaki son şansını da kullanmayı seçerse Avrupa'dan yardım eli uzanmasını bekleyemez; nihayetinde alacağı desteğin boyutu büyük ölçüde İstanbul'daki tedirgin halka ve bezgin askerlere uyguladığı baskıya bağlı olacaktır."⁵³

51 Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Aralık 1912, cilt 102, s. 867.

52 Grey şöyle yazdı: "Avusturya Büyükelçisi bana Kont Berchtold'un benim 'Türkiye ile savaş devam ettiği sürece İttifakın eylemlerinin savaş faaliyeti olarak görülebileceği' görüşümü paylaştığını ve onlara karışmaya niyeti olmadığını bildirdi." Grey'den Cartwright'a, 13 Kasım 1912, BD, II Bölüm, 193.

53 *The Times*, L.A., "Conditions of Armistice", 5 Kasım 1912, s. 9.

*Türkler kaybetti, fakat mertçe çekilerek değiştirilmesi mümkün olmayan bu durumu kabul etme yeteneklerini hâlâ dünyaya gösterebilirler. Felaketlerine bir çare bulma ümitleri yok, fakat hükümdarlıkları altındaki en değerli mücevher olan kent dahilindeki ve çevresindeki egemen konumlarını koruyabilirler. Dünya, bu gereksiz katliamın devam etmesini nefretle karşılayacaktır, Türklerin teslim olmaları kaçınılmazdır; ancak bu sonuca boyun eğmeden önce daha fazla kan dökmeye çalışırlarsa bunun bedelini Avrupa'dan kovularak ödemek zorunda kalabilirler.*⁵⁴

The Manchester Guardian da bu görüşleri tekrarlayacaktı:

*Eğer Büyük Güçler olur da müdahale kararı alırlarsa bu, Türkleri kurtarmak için değil, sadece kendilerine yardım etmek için olacaktır. Türkiye ile Büyük Güçler arasında işe yarar bir ittifak olamaz... Türkiye, savaşı sürdürerek... çok daha fazla toprak kaybetmeye hazır olmalıdır. Balkan Federasyonu'nun üyesi olması durumunda kendisini belirsiz bir gelecek beklemeyebilir, aksi taktirde Avrupa'da bir geleceği yoktur.*⁵⁵

Görüldüğü üzere genel kanı, Türklerin Avrupa'daki rolünün tamamen ortadan kalkması gerektiği idi. Bir yandan dindaşlarına duydukları sempati, öte yandan bu konunun çıkarlarına doğrudan bir tehdit oluşturmaması, İngiltere'nin ilgisiz kalmasına yol açtı:

54 *The Times*, L.A., "The Pause in the Conflict", 21 Kasım 1912, s. 7.

55 *The Manchester Guardian*, L. A., "The Chances of Peace", 5 Kasım 1912, s. 8.

Çıkarımız hâlâ aynı –tarafsızlıktan kesinlikle sapmamak... Eğer savaşa müdahil olsaydık bu, İngilizlerin çıkarına olmayacaktı.⁵⁶

24 Kasım'da başlayan ve 3 Aralık'ta ateşkes ile sonuçlanan doğrudan görüşmelerin ardından İngiltere, yeni ortaya çıkan durumu tanıması için Osmanlı hükümetine çok yoğun baskı yaptı: "Fransız ve Rus meslektaşlarım ve ben, Türk hükümetine gerçeği kabul etmenin, barış koşulları hakkında mantıklı ve ılımlı olmanın, daha sonra da Balkan komşuları ile sağlam ilişkiler kurmanın tek çıkar yol olduğunu dolaylı yollardan anlatıyoruz."⁵⁷

Fakat artık ilgi merkezi Balkanlardan Londra'ya kaymıştı. Ateşkes ilanından on gün sonra savaşan devletlerin delegeleri Londra'da toplandı ve 16 Aralık'ta, Grey'in arbuluculuğunda barış görüşmeleri başladı. Balkan devletleri Osmanlıların Avrupa'daki tüm topraklarını ve Ege adalarını terk etmesini istiyorlardı. Büyük Güçler'in konuya ilişkin kararı da Osmanlılar için umut verici değildi: Altı büyük devletin büyükelçilerinin yaptıkları konferanstan çıkan karar, Türkiye'ye, savaşın uzamasının İstanbul'u, hatta belki Asya vilayetlerini tehlikeye atacağını hatırlatan bir nota göndermek oldu. Her şekilde Osmanlı hükümetinin, savaşın yol açtığı yıkımı onarmak ve elinde kalan topraklarını takviye etmek için Büyük Güçler'in moral ve maddî desteğine ihtiyacı vardı. Bu destek ancak Bâb-ı Âli'nin Edirne'yi geri vermesi ve Ege adalarının geleceğini Avrupa'ya bırakması yolundaki Büyük Güçler'in tavsiyesi-

56 *The Manchester Guardian*, L. A., "The Danger of a Larger War", 26 Kasım 1912, s. 8.

57 Lowther'dan Grey'e, 11 Aralık 1912, *BD*, IX, II. Bölüm, 369.

ni kabul etmesiyle sağlanabilirdi. Bâb-ı Âli, Güçler'in tek-lifini hemen reddedemezdi, çünkü daha önce yabancı mü-dahaleyi kendisi istemişti; dolayısıyla öneriyi kabul etti. Edirne, İmparatorluk'ta kalacaktı. Barışın önündeki baş-lıca engel, Edirne Sorunu idi. Türkiye'nin Trakya sınırları konusunda İngiltere'nin tutumu Türkiye'nin aleyhineydi, sürekli olarak toprak konusunda büyük fedakârlık göster-mesi ve Edirne'yi bırakması isteniyordu:

*Türkler Edirne konusunda herhangi bir uzlaşmaya açık olmadıkları sürece Büyük Güçler'den boyun eğ-mesi yönünde baskı yapılması dışında hiçbir şey bek-lemesinler; fakat eğer barış görüşmelerinde tartışmayı uzlaşma "zeminine" getirirlerse, o zaman Avrupa dev-letleri, güçlüklerin üstesinden gelmek için Bulgaristan üstündeki nüfuzlarını kullanmak isteyebilirler.*⁵⁸

Hâlâ İngilizlerin desteğine inanan Türklerin karşı id-diası, Londra'da Türk delegesi tarafından şöyle dile geti-rilecekti:

Türkiye'nin engel olmak için elinden geleni yaptığı bu savaş, Makedonya'daki Hristiyanları kurtarmak gibi asılsız bir bahaneyle başlatıldı. Şimdi savaş ye-niden başlatılıyor, çünkü Bulgaristan, Müslümanla-rın yaşadığı geniş toprakları talep etmenin ötesinde, İmparatorluğun ikinci başkenti olan bir Müslüman kentinden çekilmemizde ısrar ediyor. Savaşın gerçek amacına ilişkin yorumu tümüyle İngiliz halkının adil ve mantıklı yargısına bırakıyoruz. Sadece, İngiliz ka-muoyunun İttifak'ın taleplerinin haksızlığının ve uz-

58 Grey'den Cartwright'a, 4 Ocak 1913, BD, IX II. Bölüm, 451.

laşmaz tutumları ile barışa verdiği zararın farkına varmaya başladığını da eklemek isteriz.⁵⁹

Edirne, iki nedenden dolayı önemli idi: birinci neden duygusaldı,⁶⁰ İmparatorluğun ikinci başkenti idi, en fazla Müslüman nüfusun yaşadığı şehir olarak sultanların Avrupa'daki ilk makamı idi. İkinci neden stratejik idi: Eğer Bulgarlar Edirne'yi ele geçirirlerse, Çanakkale Boğazı ve Gelibolu ile birlikte İstanbul'un durumu tamamen onların insafına kalacaktı. Türkiye'nin Edirne'yi vermemekteki ısrarı, kamuoyunda Türkiye'ye karşı olumsuz bir hava yarattı:

Kaybettikleri toprakları geri alacak ne orduları ne de kaynakları var. Edirne'nin, İşkodra'nın, Yanya'nın savunulması, ordularının onurunu mükemmel bir biçimde kurtarmıştır. Bütün Şarklılar gibi Türkler de sürekli muhalefet etmenin boşuna olduğunu bilirler. Bu durumda savaşın kaderini değiştirecek herhangi bir olasılık üzerinde anlaşma olmadan böyle davranmak, acılarını ve kayıplarını artırmaktan başka bir işe yaramaz.⁶¹

Edirne için son nefeslerine kadar savaşmaktan yana oldukları söylenmektedir. Eğer öyleyse, tek bir hamlede

59 *The Manchester Guardian*, L. A., "A Turkish Statement", 3 Şubat 1913, s. 7.60.

60 "Türkiye'nin Edirne iddiasını... dayandırdığı temeller... son tahlilde duygusaldı, dolayısıyla tartışmanın ötesinde idi. Osmanlılara göre burası yalnızca İstanbul için stratejik önem taşıyan bir yer değildi. Hepsinin ötesinde, çevresinde kahraman bir ırkın en görkemli anılarının toplandığı kutsal bir kent idi." Dillon, E. J., "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Şubat 1913, cilt 103, s. 264.

61 *The Times*, L.A., "The Turks and the Allies", 16 Ocak 1913, s. 7.

Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını riske atmak üzereler.⁶²

Edirne kadar çelişkili bir başka konu da Ege adaları idi. Grey, etnik nedenlerle bu adaların Yunanistan'a bırakılmasının kaçınılmaz olduğunu savunan Balkan Komitesi'nin görüşünü benimsedi: "Benim sorunum uygulama ile ilgilidir: Yunan halkının yaşadığı adaların Türkler tarafından sahiplenilmesi ancak güç kullanarak mümkün olur, bunu da ne Türkiye ne de Büyük Güçler ister."⁶³ Diğer taraftan donanma yoluyla Osmanlı'ya baskı yapma önerisi, uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle İngilizler tarafından benimsenmedi: "Bana göre, eğer ortak bir 'diplomatik girişimin' etkisi olmadıysa ve Büyük Güçler'in tümünün barışı koruma isteği, -Balkan devletleri arasında düşmanlıklar yeniden ortaya çıksa bile- Avrupa'nın savaşa karışmayacağına garantisi ise, şu anda aralarında mevcut uyuşmazlığın barış yoluyla ya da silah zoruyla giderilmesi, yine doğrudan ilgili devletlerin kararına bırakılmalıdır." Ayrıca İngiltere, Sazonov'un İstanbul'a baskı yapılması önerisini de geri çevirdi. Grey, ayrı hareket etmenin ittifakı böleceği gerekçesiyle öneriyi reddetti.⁶⁴

Bu arada gazetelerde Osmanlı hükümetinin Büyük Güçler'in tavsiyelerini kabul etme eğilimine dair makaleler çıkmaya başladı, fakat tahmin edileceği gibi, dostça bir dil kullanılmıyordu.⁶⁵

62 Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Reviews*, Şubat 1913, cilt, 103, s. 266.

63 Grey'den Goschen'a, 23 Ocak 1913, *BD*, IX, II. Bölüm, 546.

64 Grey'den Goschen'a, 15 Ocak 1913, *BD*, IX, II. Bölüm, 511.

65 "Rusya'nın Balkanlarda kullandığı nüfuz, bu bölgenin Rusya'nın güvenliği bakımından önemini yansıtıyordu. Rusya ile Güneydoğu

Osmanlı İmparatorluğu'na yapılan fedakârlığın büyük olduğuna dair hiç bir kuşku yok. Gerçi bu fedakarlık kendisinin Avrupa'dan tamamen çıkarılması'nın önünü kesti. Kaçınılmaz bir fedakarlıktı bu ve buna karşı direnmek, Sayın Gladstone'un ifadesiyle, neredeyse "pılısını pırtısını toplayıp" Avrupa'dan kovulma riskini beraberinde getirecekti.⁶⁶

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Sadrazam Kamil Paşa'nın barışı sağlamak adına kutsal şehir Edirne'yi vereceğinden korkmaya başlamıştı. 23 Ocak 1913 tarihinde "Bâb-ı Âli'ye baskın" düzenledi ve Mahmut Şevket Paşa Sadrazamlığa getirildi. Fakat Kamil Paşa'nın azledilmesi, Londra'da bulunan konferans delegelerinde Bâb-ı Âli'nin ateşkesi bozabileceği kuşkusunu uyandırdı. Oysa Türkiye'nin niyeti Edirne ve Doğu Trakya'yı vermemek, fakat Londra Konferansı'nı da devam ettirmektir. Ancak Bulgaristan Türklerin önerisini reddedince, Londra Konferansı dağıldı. Türklere Edirne'den tamamen çekilmeyi kabul ettiremeyen İttifak, 3 Şubat'ta yeniden savaşı başlattı. Osman-

Avrupa arasındaki sınır, Rusya ve rakip Büyük Güçler arasındaki güç dengesinde önemli bir rol oynadı. Bu bölge aynı zamanda bir yüzyılı aşkın süredir Rusya'nın ticareti açısından büyük bir önem taşıyan yollardan biri olan Türk Boğazları'na açılan karayolu üzerinde idi ... 19. yüzyıldan itibaren Güney Rusya'nın tahıl ihracatının toplam ihracat içinde üçte bir ile yarısı arasında bir yer tutması, Rusya'nın Boğazlar'a ilgisini çeken başlıca etmen oldu." Black, Cyril E., "Russia and the Modernization of the Balkans", *The Balkans in Transition, Essays on the Development of Balkan Life and Politics since the 18th Century*, der. Barbara, Kaliforniya, 1963, s. 147-9.

Sazonov, Balkan devletlerinin emellerine ne kadar sempati duyarsa duysun, İstanbul'un ve Boğazlar'ın Bulgaristan'ın ya da herhangi bir yabancı gücün elinde olmasına tamamen karşı idi.

66 The Daily Mail, L.A., "A Lasting Piece", 23 Ocak 1913, s. 6.

lılara göre “teklifleri barış için İttifak’ın kabul edebileceği bir temel oluşturmaktan ziyade, ilerideki görüşmelere mu-teber bir dayanak teşkil etmeyi amaçlamaktaydı.”⁶⁷

Bahar ayları boyunca Balkanlardaki gerginlik sür-dü, Mahmut Şevket Paşa hükümeti Büyük Güçler tara-fından Kamil Paşa’ya sunulan öneriyi reddetti ve savaş devam etti. Her ne kadar Çatalca elde kalsa da savaş Türklerin aleyhine sonuçlandı ve Edirne düştü. Balkan İttifakı ile yaptığı savaşın ikinci raundunu da kaybeden Bâb-ı Âli, Büyük Güçler’den aracılık yapmaları için yeniden istekte bulundu. 5 Nisan’da imzalanan ateş-kes anlaşmasından sonra Londra’da bir kez daha gö-rüşmeler başladı ve sonunda 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Antlaşması imzalandı. Antlaşma, Türkiye’nin Avrupa’daki bütün topraklarını kaybettiğini onayla-maktaydı. Enos’dan (Ege) Midya’ya (Karadeniz) kadar çizilen hat, Osmanlı devletinin yeni sınırı olarak belir-lendi, Trakya ve Edirne düşmanların eline geçti. Bâb-ı Âli, Girit adasındaki bütün haklarından vazgeçti, Ege adalarının durumu ve Arnavutluk sınırının belirlenme-si Büyük Güçler’e bırakıldı.

Bu dönemde İngiltere, Arnavutluk sorunu ile çok fazla meşguldü ve sınır sorununun Avrupa’da genel bir anlaş-mazlığa dönüşmesinin önüne geçmeye ağırlık verdi. Dola-yısıyla, savaşan taraflar arasındaki görüşmeler ve son barış anlaşması, ikinci dereceden bir ilgi kaynağı oluşturdular. Fakat kamuoyu ile de paylaşılan ‘Türkleri Avrupa’dan çık-maya ikna politikası’ asla değiştirilmedi. Bu sırada İngilte-re, Osmanlı İmparatorluğu’nun Asya’da kendisiyle işbirliği

67 *The Times*, L.A., “The Verge of War”, 3 Şubat 1913, s. 7.

yapmak suretiyle İngiliz çıkarlarına hizmet edecek bir güç olarak varlığını sürdürebileceğinden şüphe duymaktaydı: "Küçük Asya'da planlarımız yok. Bütün istediğimiz, Basra Körfezi'nde ve kıyılarında huzursuzluk çıkmamasını sağlayacak tatminkâr bir statükonun devam etmesidir."⁶⁸ İttifak'ın Rusya tarafından da desteklenen savaş tazminatı talebine de muhalefet edilmekteydi. Grey, bu konudaki görüşlerini şu sözlerle ifade etmekteydi: "İstenen çok geniş toprak imtiyazlarının yanı sıra bu [savaş tazminatı], adil gibi gözükmemektedir. Fakat bunun dışında Türkiye'nin nasıl tazminat ödeyebileceğini anlamıyorum, sırtına böyle bir yük bindirmek, mali yönden sağlıklı bir zeminde yeniden örgütlenmesini olanaksız kılar ... Türkiye'nin mali çöküşü bütün güçlerin zararına olur; tazminat fikrini uygun görmüyorum."⁶⁹ Bu görüş, kamuoyu tarafından da şiddetle destekleniyordu:

Büyük Güçler İttifak'ın topraklarını genişletmesine yardım etmek için zaten çok fazla şey yaptı ve Türklerin bozguna uğratılmalarını kolaylaştırdı. Ancak savaş tazminatı konusunda cesurca bir özveride bulunarak, kendilerini buna bir sınır koymaya mecbur hissediyorlar... Savaş sırasında Türk hükümetinin başına ne gelirse gelsin Büyük Güçler'in görevi, İstanbul'un ve Boğazlar'ın bekçisi ve Anadolu vilayetlerinin idarecisinin, karşılayamayacağı baştan belli olan mali yükümlülüklerle zora sokulmasının önünü kesmektir.⁷⁰

68 Grey'den Rodd'a, 13 Ocak 1913, BD, IX, II. Bölüm, 503.

69 Grey'den Bertie'ye, 21 Ocak 1913, BD, IX, II. Bölüm, 534.

70 Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Mayıs 1913, cilt 101, s. 423-6

EDİRNE'NİN GERİ ALINMASI VE İNGİLİZ KAMUOYU

Balkan devletleri ile olan savaş henüz bitmemişti, çünkü ganimetin paylaşılması hususunda İttifak arasında süren anlaşmazlıklar kısa sürede dengeleri değiştirdi. Aslında sorun, Osmanlı İmparatorluğu'nun ani çöküşü ve İttifak devletlerinin her birinin kazandığı beklenmedik başarı ile daha da derinleşmişti. Barış yapılır yapılmaz, ganimeti aralarında barışçıl bir şekilde bölüşemeyen İttifak devletleri birbirleriyle savaşmaya başladılar. İttifak devletleri arasındaki bu kavga Türklere yaradı ve Avrupa'nın korktuğu gibi, Edirne'yi yeniden geri alma fırsatı verdi. İngiltere'de gerek hükümet çevresinde gerekse kamuoyunda bir kez daha yoğun bir Türk karşıtı düşünce hakim oldu. Bu tehditkâr tavır, Asquith ve Grey'in konuşmalarından da açıkça anlaşılabiliyordu: "Türkiye bu saldırgan eylemi ile artık her şeyi tehlikeye atmıştır ve bunun doğuracağı sonuçlar karşısında bizim kendisini korumamız beklenemez."⁷¹ "Tartışmaya açılmasının asla kendi çıkarına olmayacağı sorunların baş göstermesine de hazır olmalıdır."⁷²

Basın da aynı görüşte idi:

Geçenlerde Başbakan'ın da işaret ettiği gibi Osmanlı hükümeti, terk ettiği toprakları yeniden işgal ederek aşikar biçimde büyük bir risk alıyor... Avrupa'nın en acil sorunu Türkleri Edirne'den çıkarmaktır... Büyük Güçler'in bu kenti kurtarmak için Bâb-ı Âli'ye yoğun

71 Grey'den Marling'e, 26 Temmuz 1913, BD, IX, II. Bölüm, 1183.

72 *The Manchester Guardian*, "The Concert and the Balkans", 24 Temmuz 1913, s. 6; ayrıca bkz. *The Daily Mail*, "Warning to Turkey", 27 Temmuz 1913, s. 7.

*baskı yapacağından kuşkumuz yok. Türklerin akılları varsa hiç vakit geçirmeksizin ve pazarlık etmeksizin buna razı olurlar.*⁷³

Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı iyi niyetinin, dostane hislerinin ve kalkınmasına yardım etme isteğinin tamamı Osmanlı'nın sözünü yerine getirmesi koşuluna bağlıdır. Eğer yerine getirmemekte direnirse, tarihinde yeni ve tehlikelerle dolu bir sayfayı açmış, sonunu kimsenin kestiremeyeceği bir dönemi başlatmış olur.⁷⁴

Noel Buxton'ın satırlarında da Türk karşıtı düşüncelere rastlamak şaşırtıcı olmadı:

*Türk yönetiminin Avrupa'daki sicili sadece umutsuzluk, gerilik ve zalimlikten ibaret değildir; bu yönetim aynı zamanda Avrupa Barışı'na da bir tehdittir ve kendisi için de zararlıdır. Sultan'ın egemenliğinin devam etmesi yalnızca geçmiş deneyimlerin tekrar edilmesini sağlar... Sorunu Müslümanlara karşı önyargı meselesi haline getirmek anlamsızdır... Başka dine inanan halkları yönetmeye kalkışırken bildikleri tek bir yöntem vardır; bu da eski zaferlerini borçlu oldukları, iktidarlarını sürdürebilmek için beceriksizce dayandıkları kaba kuvvettir.*⁷⁵

The Daily Mail'in Türk birliklerinin Edirne'den çekilmemesine ilişkin yorumu pek de övgü kabilinden değildi:

73 *The Times*, L. A., "Peace in the Balkans", 7 Ağustos 1913, s. 7.

74 *The Times*, L. A., "The Concert and the Balkans", 23 Temmuz 1913, s. 9.

75 *The Times*, L. A., "The Turks and Andrianople", 14 Ağustos 1913, s. 5.

Anlaşılan Osmanlı hükümeti bu hususta domuz gibi inatçı.⁷⁶

İngiltere'nin rahatsızlığı Edirne'ye olan ilgisinden değil, yoğun çabaları sonucu ortaya çıkardığı anlaşmanın ihlali anlamına gelen bu hareketi bir hakaret olarak algılamasından kaynaklanmaktaydı. Grey daha sert bir tavır takınma eğiliminde olsa da çeşitli nedenlerle bunu yapmadı. Bu nedenler arasında Hintli Müslümanların öfkeleneyeceği korkusu,⁷⁷ Üçlü İttifak'ın ortak eylem yapmak hususunda gönülsüz davranması; Rusya'nın, İstanbul ve Anadolu Sorunu'nu yeniden başlatacak müdahale olasılığı⁷⁸ ve son olarak devam etmekte olan Bağdat Demiryolu

76 *The Daily Mail*, "The Maddnes of Turkey", 20 Ağustos 1913, s. 5.

77 *The Manchester Guardian*, Edirne'nin kaderi hakkında genel hoşnutsuzluğunu bildirdi: "ülkenin dört bir yanında toplantılar yapılarak İngiltere'nin Türkleri Edirne'den çıkarmak için yapacağı herhangi bir girişime Hintli Müslümanların büyük bir hayal kırıklığı ve kırıngınlıkla bakacağını bildiren kararlar alındı." *The Manchester Guardian*, "Moslems Alarm in India", 30 Temmuz 1913, s. 6.

78 Çünkü 1912-1914 yılları arasında İngiltere ve Rusya arasındaki ilişkiler, 1907 yılından bu yana en gergin düzeyinde idi. İki ülke İran'ın geleceği hakkında tartışıyordu ve Rusya, Güneydoğu Avrupa'da İngiltere'nin çok fazla desteğini göremediğinden yakınıyordu. Fakat gerçek, Anadolu'da Türk varlığının sona ermesinin İngiltere'nin emperyal ve Avrupa'daki pozisyonu için tehlikeli olacağı idi. Kamuoyu da Rusya'nın İstanbul ve Anadolu ile ilgili niyetinden kaygı duyuyordu: "Çünkü eğer Anadolu ile ilgili sorun ağırlaşırsa Güçler karşı karşıya gelecek ve bir Avrupa çatışması tehlikesi baş gösterecekti. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u ve Boğazlar'ı savunmasına imkan tanıyacak genişlikte bir bölgeyi elinde tutması gerekiyordu; Asya'daki varlığına gelirse, idari ve diğer reformları yapması için gereken para bulunmalıydı, aksi halde bölgede iyi bir idareyi devam ettiremeyeceğinden uluslararası huzur mümkün olmayacaktı. O halde anlaşmanın koşulları Türkiye'yi mali yönden zayıflatmamalıydı." Dillon, "Foreign Affairs", *The Contemporary Review*, Mayıs 1913, cilt 103, s. 422.

Projesi-Basra Körfezi görüşmelerinin tehlikeye girmes⁷⁹ sayılabilirdi. Yapabileceği tek şey, Türkiye'ye mali yardım reddetmekti, fakat bu da Türkiye'deki büyük mali ve ekonomik çıkarları olan Fransızlar tarafından engellendi:

Tek seçeneğin, Osmanlı Hükümeti Enos-Midya hattını kabul edinceye kadar sürekli baskı uygulamak ve her türlü destek ve yardımı reddetmek olduğu anlaşılıyordu. Fransa Büyükelçisi bana, Osmanlı Hükümeti'nin mali yardım talebinin reddedilmesinden çok ta korkmayacağını bildirdi. Türkler Fransızların, Türkiye'nin mali yönden çökmesine izin veremeyeceklerini biliyorlardı."⁸⁰

"İstanbul ve Anadolu'da göz dikilen bazı vilayetler Türkler tarafından tamamen korumasız bir şekilde bırakıldı. Rusya'nın en küçük bir hareketi, orduları Trakya'da olan ve arkasında büyük bir düşman bulunan Osmanlı devletini çaresiz yakalayacak. Fakat Osmanlı henüz çılgınlığın sınırına ulaşmamış vaziyette. Avrupa için zor olan, İstanbul'un ve Anadolu'nun geleceği ve Çanakkale Boğazı'nın kontrolü sorunlarının tekrar ortaya çıkacağına anlaşılmıştır. Bu noktalarda Büyük Güçler'in görüşleri farklıdır. Hatalı fakat korumasız ve hiçbir dostu olmayan Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'ya doğru güçlü bir şekilde itilmektedir. Eğer Rusya harekete geçerse, sonuçlarını hesaplamak mümkün değildir." *The Daily Mail*, "The Madness of Turkey", 20 Ağustos 1913, s. 5.

- 79 Türkiye ile Bağdat Demiryolları görüşmeleri, Grey "Hat üzerinde bulunan Körfez bölümünde... İngiltere'nin Mezopotamya'daki ticarî çıkarlarının korunması koşuluyla Üçlü Antant için hisselerin çoğunluğunu elde etme çabalarından vazgeçmeye" karar verdiği sırada sonuca çok yaklaşmıştı. "Grey şimdi Bağdat-Basra hattını kimin inşa edeceği konusuna kayıtsız kalmaya karar verdi... ve İngiltere ile ön anlaşma yapmadan demiryolunu Körfez'e kadar uzatmaması koşuluyla İngilizlerin demiryoluna katılması talebini geri çekmeyi önerdi." Lowe ve Dockrill, *The Mirage of Power*, s. 131. Görüşmeler yapıldı ve Ağustos 1913'ün sonunda İngiltere istediklerinin büyük bir kısmını aldı.

- 80 Grey'den Cartwright'a, 21 Temmuz 1913, *BD*, IX, II. Bölüm, 1165.

Edirne'nin iki taraf arasında büyük bir gerginliğe neden olduğu kolayca anlaşılabiliyordu. Türk-İngiliz ilişkilerinin bu yeni döneminde kötüye gidişin bir işareti olarak görülmekteydi. Türkiye'ye yönelik politika ile kamuoyunun genel anlamda hissettikleri olumlu ve dostane olarak tanımlanamaz durumdaydı.⁸¹

İNGİLTERE' DE POLİTİKA DEĞİŞİKLİĞİNİN NEDENLERİ

Dışişleri Bakanlığı ile Bâb-ı Âli arasındaki ilişkilerin bozulmasının pek çok nedeni vardı. İngiliz politikası ve genel olarak kamuoyu Bâb-ı Âli'ye karşı pek olumlu düşünceler içinde değildi, daha çok Balkan yanlısı idi.

İlk olarak, Eylül 1911'de Türkiye ile İtalya arasında çıkan savaşta, İngiliz Dışişleri Bakanlığı İtalya'yı yalnız bırakmamak ve Rusya ile ters düşmemek için tarafsız bir politika izlemeyi uygun gördü. Daha önce de görüldüğü gibi, Grey'in başlıca endişesi Balkanlar'da çıkabilecek genel bir silahlı çatışma idi. Beklendiği üzere, Bâb-ı Âli'nin ittifak talebini geri çevirdi, fakat Osmanlıların yüzüne kapıyı da tamamen kapatmadı. Birinci Balkan Savaşı'ndan sonra Bâb-ı Âli ittifak için bir kez daha başvurdu, fakat

81 "Balkan İttifakı umut edemeyecekleri bir başarıya ulaştı ve yiğitlikleri onlara Avrupa'nın büyük hayranlığını kazandırdı" *The Times*, "The Story of the Balkan League", 16 Haziran 1913, s. 9.

"Türklere karşı mücadele genel bir sempati uyandırdı, çünkü asil bir ideal uğruna planlanmış ve başlatılmıştı; bu ideal uğruna Balkan halkları ve hükümetleri bağdaştırılmaz gözüyle bakılan partikülerist emellerini feda ettiler." *The Times*, L. A., "After the Alliance", 3 Haziran 1913, s. 9.

Grey hiç oralı olmadı. Türk-İngiliz ittifakı konusu Haziran 1913 de Tefvîk Paşa tarafından tekrar açıldı, Paşa Ekim 1911 tarihinde iletilen teklifi tekrar ettiyse de üzerinde ciddiyetle düşünülmedi. Mallet ittifakın “uygulanamaz” olduğunu düşünüyordu: “İttifak yalnızca ‘bütün Avrupa’yı İngiltere’ye karşı birleştirecek ve her iki ülke için ‘zayıflık ve tehlike kaynağı’ olacaktı. Üçlü İttifak bunu Üçlü Antant’a bir “meydan okuma” gibi görebilirdi ve özellikle Almanya’da ‘kıskançlık’ uyandırabilirdi.”⁸²

İkinci olarak, Bağdat Demiryolu meselesi belirleyici oldu; savaşın en başından itibaren İmparatorluk’taki yatırımlar ve ekonomik ayrıcalıkların güvenliği konusunda Büyük Güçler (Osmanlı tahvillerinde büyük bir hisseye sahip Fransa, Bağdat Demiryolu’nun içine çekilmiş Almanya ve benzeri...) arasında ciddî bir endişe vardı. İngiltere de bu konuda bir istisna oluşturmuyordu. İngilizler, Mezopotamya’daki çıkarlarını savunmaya kesin kararlıydılar. İngiltere’nin demiryolu hisselerinin dağıtılması ile ilgili önerileri ve Körfez’de İngiliz çıkarlarının gözetilmesi talebi Bâb-ı Âli tarafından, Bağdat Demiryolu hisselerinin taraflar arasında eşit olarak dağıtılacağı gerekçesiyle reddedildi. Bunun üzerine İngiltere, pozisyonunu değiştirdi:⁸³ İngiltere’nin onayı olmadan Basra’dan öteye hiçbir yan demiryolu hattı inşa edilmeyecekti ve Körfez sularını kontrol etmek üzere Katar ve Kuveyt üzerindeki

82 Heller, *British Policy*, s. 60.

83 Bir anlaşma sağlamak için yapılan görüşmelerde öncelik Basra Körfezi’ne verildi. “Bununla birlikte İngiltere’nin gözü yalnızca Mezopotamya denizciliği ve sulaması üzerinde değildi, aynı zamanda Musul ve Bağdat vilayetlerinde petrol yataklarına ilgisi de gittikçe artıyordu.” Heller, *British Policy*, s. 90.

yönetim hakkı yalnızca İngiltere'ye ait olacaktı. İlişkiler gerginleşti, sonunda İngiltere bütün istediklerini elde etti; Bâb-ı Âli'nin bir başına kalmasından yararlanarak bölgedeki çıkarlarını güvence altına almayı başarmıştı.

Üçüncü olarak, Balkan Komitesi'nin rolünden bahsetmek gerekir. Bu komitenin gerek halkın ve gerekse bir ölçüde politikanın Türkler aleyhine dönmesinde önemli bir payı vardı. Buxton, Hintli Müslümanları sakinleştirmek amacıyla Türklerin desteklenmesi fikrine karşı idi ve görüşlerini basında William White'tan alıntı yaparak dile getiriyordu: "Avrupa'daki politikamız Asya göz önüne alınarak belirlenemez."

"Ne olursa olsun Makedonya için, Makedonya'nın gelişmesi için" sorumluluğumuz açık ve nettir." Karşı görüşte olanları da şiddetle eleştiriyordu:

Türklerin yanında olmayı muhafazakârlık ile özdeşleştirmek, yalnızca tarihi inkâr etmektir. Türk yanlısı bir politika izlemek isteyen bu eleştirmenler Lord Salisbury'nin bu politikayı "kaybeden tarafı destekleme" politikasına benzetmesine katılıyorlar mı, katılmıyorlar mı? Ayastefanos olayından sonra yedi yıl içinde İngiltere'nin Bulgaristan ile dost olduğundan haberleri yok mu? Bu, çok az kimsenin bildiği bir olaydır. Doğu Rumeli Bulgaristan ile birleştiğini ilan ettiğinde, Güçler'in çoğu Osmanlı'nın orayı tekrar işgal etmesini istemeye hazırdı. Lord Salisbury projeyi engellemeye koyuldu ve onun tek başına gösterdiği cesur çabaları ile Birleşik Bulgar Devleti korundu. Balkan ulusunun en gerçek dostu odur.⁸⁴

84 The Times, "Attitude of the Balkan Committee", 24 Ekim 1912, s. 5.

Dördüncü olarak, Makedonya'daki karışıklık ve huzursuzluk kamuoyunu etkileyen bir diğer mesele idi. Mallet, Hıristiyan halkın durumunu "dayanılmaz" olarak tanımlıyor ve Arnavutlar için yapılan reformların Hıristiyan Makedonları da kapsamı için Bâb-ı Âli'ye baskı yapıyordu. Kuşkusuz kamuoyu, din kardeşlerine karşı kayıtsız kalamazdı.

Beşinci olarak, İmparatorluk'taki Ermenilere gösterilen ilgi arttıkça Balkan yanlısı duygu daha da belirgin hale geldi. Balkan Savaşları sırasında Ermeniler, İngiliz politikasının üst sıralarında yer aldılar. Dışişleri Bakanlığı, genel anlamda kendisini Ermeni Dostları'nın görüşüne daha yakın gördü ve Bâb-ı Âli'nin yönetim erki devam ettiği sürece Ermeniler için hiçbir şey yapılamayacağını kabul etti; tek çözüm "hiç şüphesiz" yabancıların kontrolünü sağlamaktı.⁸⁵ Temmuz 1913'te Asquith, İngiltere'nin Osmanlı devletine vereceği desteğin büyük ölçüde Türklerin Ermenilere karşı tutumuna bağlı olduğunu açıkça ifade edecekti: "Yardım taahhüdümüz Türklerin Ermenilere ilişkin politikalarıyla bağlantılı olduğu sürece bir anlam ifade eder."⁸⁶ Basın da aynı görüşte idi:

*Politikamız, Ermenistan'da reform konusunu kabul ettirmeye çalışmak ve reformların uygulanması için İttifakın saygınlığını koruyacak ve bu arada insanlığın yararına olacak doğru düzgün bir garanti almaktır. Zaten Ermenistan için mümkün olan her ne ise yapmak, hakkımız ve görevimizdir.*⁸⁷

85 Heller, *British Policy*, s. 84.

86 *The Manchester Guardian*, "The Concert and the Balkans", 24 Temmuz 1913, s. 6.

87 *The Manchester Guardian*, L. A., "The Question of Adrianople", 23 Ağustos 1913, s. 8.

Son olarak, Rusya'nın izlediği politikanın İngiltere üzerindeki büyük etkisinden bahsedebiliriz. İngiliz-Rus işbirliğinin sürmesi ve Türkiye'ye olası bir destek, birbirini dışlayan konulardı. İngiliz-Fransız Antantı ile birlikte İngiliz-Rus Anlaşması (kamuoyunun şiddetle karşı olmasına rağmen) İngiliz politikasının temel taşı idi. Mallet, "Eğer bu mutabakatlar herhangi bir şekilde zayıflarsa, uluslararası alanda çok zor durumda kalırız" diye yazmıştı.

Sonuç olarak, her ne kadar İngiltere statükoda bir değişikliğe ve İmparatorluğun parçalanmasına izin vermeyeceğini garanti etmiş olsa da, sözünü bir kez daha tutamadı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da dağılmasına göz yumdu. Sonunda kriz, 10 Ağustos'ta yapılan Bükreş Antlaşması ile sona erdirildi. Sınırlar, Bulgaristan (29 Eylül 1913), Sırbistan (14 Kasım 1913) ve Yunanistan (14 Mart 1914) ile ayrı ayrı yapılan anlaşmalarla belirlendi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'a verilen Ege kıyılarındaki toprakları dışında Bulgaristan'ın Trakya'da çizilen sınırları günümüzde hâlâ geçerlidir. Balkanlarda 1912 ve 1913 Savaşları ile başlayan değişikliklere genel tarihsel bir bakış açısı getirmek gerekirse, durumun Osmanlılar için hiç umut verici olmadığı görülecektir. Balkan milliyetçiliği hedefine ulaşmıştı: Osmanlı İmparatorluğu yarımadadan neredeyse dışarı atılmış ve Balkan devletleri, bu istikrarlı süreçte yeni bir aşamaya ulaşmışlardı. Böylece Makedonya Sorunu sona ermiş oldu. Bulgaristan'ın toprakları yüzde otuz genişledi, Arnavutluk bağımsız oldu, Yunanistan ve Karadağ benzer kazançlar sağladı. Sırbistan'ın toprakları yüzde 82 arttı. Yalnızca Osmanlılar kaybeden taraf oldu, Avrupa'daki topraklarının yüzde 83'ünü, nüfusunun

yüzde 96'sını kaybettiler.⁸⁸ 1912 tarihinde, savaşa başlamadan çok önce olayların gidişatı, Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun zamandır sallanmakta olan egemenliğinin sonunun gelmek üzere olduğunu göstermekteydi. Balkan devletleri, çoktandır devam eden bu süreçte katalizör rolü oynayacaklardı.

88 Shaw, *History of the Ottoman Empire*, s. 298.

SONUÇ

Son iki yüzyıl boyunca Balkan tarihine yön veren iki önemli faktör vardır. Birincisi, Balkan halklarının Osmanlı yönetimine karşı, sonrasında millî duyguların da kabarması ile silahlı çatışmaya dönüşmüş olan uzun süreli mücadelesi ve ikincisi, Büyük Güçler'in kendi çıkarları için Balkanlara sürekli müdahale etmesidir.

19. yüzyılın olayları, uzun süre belirti vermeyip hiç bir şey yokmuş gibi dursa da, milliyetçiliğin gerçek bir yanardağ gibi patlayabileceğini bize gösterecekti. Bu da Şark Meselesi'ni hayli radikal bir şekilde değiştirecek yeni bir olguydu. Balkanlara ya da diğer bir deyişle Yakındoğu'ya gelince, sorunun çözümü, herkesin dilindeki moda cümle temelinde özetlendi: "Balkanlar, Balkan Halklarıdır."

20. yüzyılın başlarında Büyük Güçler'in Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve özellikle 19. yüzyılda kazandıkları siyasi, ekonomik ve stratejik boyutta pek çok çıkarları mevcuttu. Güçler'in her birinin İmparatorluk'ta kendi özel çıkarı bulunduğundan, aralarındaki büyük çıkar çatışması nedeniyle ortaya çıkan rekabet ve gerginlik, Şark Meselesi'ni sürekli uluslararası siyasetin gündeminde tuttu.

Balkan Sorunu'na ilişkin hiçbir tartışma, hem Avrupa hem de Balkan tarihinin kilometre taşı olan Berlin Antlaşması'ndan söz etmeden tamamlanmış sayılmaz. Antlaşma, yeni toprak dağılımından kaynaklanan hoşnutsuzluğa klasik bir örnek oluşturmaktaydı. Ayrıca Balkanların etnik karmaşası ve ekonomik ve stratejik değeri de en az toprak dağılımı kadar önemli konulardı. Yaşananlar, Avrupa için Almanya, Avusturya ve Rusya tarafından yeni kurulan *Üçlü İttifak*'ın dağılması anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla bu, Balkanlarda Avusturya-Rusya rekabetinin yeniden başlaması ve şiddetlenmesi demekti. Aynı zamanda İngiltere'nin Avrupa meselelerinde aktif bir güç olarak yeniden ortaya çıkması anlamına da geliyordu. Balkan halkı için Berlin Antlaşması barış değil; aksine milli emellerin ve gelecekteki savaşların önüne set çekilmesi anlamına gelmekteydi.

Balkanların genel anlamda Avrupa diplomasisine etkisi o kadar önemliydi ki, pek çok olayda Avrupalı güçleri çatışmanın eşiğine getirebildi. Bosna-Hersek Krizi'nde Avrupa, Avusturya'nın bir oldu bittisiyle karşı karşıya kaldı; bunun sonucunda Osmanlı iki vilayetini kaybederek parçalanma sürecine girerken, Avusturya ile Rusya arasındaki işbirliği sona erdi. Balkan Savaşları'nda bir kez daha Büyük Güçler'in Balkan meselelerinde kontrolü yeniden kazanma çabalarına ve Balkan devletlerinin elde ettikleri zaferlerin sonuçlarına sıkıca tutunma azmine tanıklık ettik. Savaşın en çarpıcı etkisi ise, Şark Meselesi'nin Güneydoğu Avrupa'dan Anadolu'ya taşınması oldu.

İngiliz kamuoyuna gelince, hükümet politikasının hedeflerine çok da ters düşmeyen bir görüş söz konusuydu. Bu hedefler, "İngiltere'nin haklarının ve çıkarlarının

korunması”¹ ifadesi ile açıklanıyordu. Ülkede mevcut olan her türlü fikrin birleştiği ortak paydalar vardı: Olası düşmana karşı Büyük Britanya’nın ve İmparatorluğun güvenliğinin korunması gibi. Avusturya’nın ilhakı sırasında yeni Jön Türk Rejimi’ne duyulan sempati, ilerleyen sürede Jön Türkler için pratik önemi olan birkaç sorun konusunda da sergilendi. Fakat Balkan Savaşları sırasında İngiltere konumunu netleştirdi ve Türkiye’ye duyduğu kısa süreli sempati, Türk karşıtı bir tutuma dönüştü. Ne de olsa İngiltere’nin asıl çıkarları Balkanlarda değil, Ortadoğu’da idi: Osmanlının Asya’daki topraklarında, Mezopotamya’da ticarî çıkarları vardı ve Basra Körfezi’ndeki üstün nüfuzunu sürdürmek istiyordu. Osmanlı İmparatorluğu’nun son on yılında çıkarları çoğunlukla Mezopotamya’da ve Basra Körfezi’nde yoğunlaştığı için, Osmanlı’nın Avrupa’daki toprak bütünlüğünün korunması İngiltere’yi ikinci derecede ilgilendiren konulardı. Diğer Güçlerle, özellikle Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu meselesinde ters düşmeme konusunda gösterdiği kararlılık, o zamana kadar izlediği politikanın en temel taşıydı.

Bu iki krizde Osmanlı’nın kendi toprak bütünlüğünü koruyabilmek için İngiltere’nin desteğini alma girişimleri ve İngiltere’nin buna kayıtsız kalması, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirdi; bu durumun Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı arifesinde yaptığı dış politika değerlendirmelerine çok derin bir etkisi oldu ve iki ülkenin yollarının tamamen ayrılmasına yol açtı.

1 Nicolson, Harold, “British Public Opinion and Foreign Policy”, *The Public Opinion Quarterly*, Ocak 1937, cilt 1, s. 55.

DİZİN

Symbols

1871 Londra Konferansı
30

A

Aubrey Herbert 61, 62
Avrupa Kamu Hukuku
49
Avusturya-Macaristan 7
Avusturya-Macaristan
Dışişleri Bakanı 47

B

Bağdat Demiryolu 66,
86, 89
Balkan İttifakı 54, 62,
63, 64, 67, 68, 82, 88
Balkan Komitesi 67,
80, 90
Baron Aehrenthal 28, 29
Baron Call 47

Başbakan Asquith 36, 72
Başbakan Gladstone 15
Başbakan Stolypin 33
Benjamin Disraeli 45
Bükreş Antlaşması 92

C

Charykov 33
Çatalca Hattı 75

D

Dillon 16, 17, 26, 31,
50, 56, 59, 60, 61, 69,
70, 75, 79, 80, 83, 86

E

Edirne 5, 71, 77, 78,
79, 80, 81, 82, 84, 85,
86, 88
Enos-Midya hattı 87
Ermeni Dostları 91

F

Francis Bertie 44

G

G. H. Fitzmaurice 48
Girit 32, 82
Gladstone Prensibi 56
Goschen 29, 47, 74, 80

H

Habsburg İmparatorluğu
23, 54
Haçlı Seferi 66, 67, 73
Harbiye Nazırı Kamil
Paşa 62
Hardinge 20, 39, 41
Heller 34, 35, 50, 89, 91

I

İtalyan Dışişleri Bakanı
Tittoni 33
İttihat ve Terakki Cemiyeti 81

J

Jön Türk Devrimi 18,
45, 48

K

Kıbrıs Konvansiyonu 45
Kont Berchtold 54, 75
Kont Mensdorff 29, 39

L

Lord Beaconsfield 50
Lord Salisbury 90

Lowther 16, 21, 37, 38,
48, 53, 58, 62, 77

M

Mahmut Şevket Paşa 81,
82
Mallet 89, 91, 92

O

Osmanlı Dışişleri Bakanı
Gabriel Noradunghian
59

R

Ralph Paget 57
Rus Dışişleri Bakanı
Alexander Izvolsky 29

S

Sazonov 80, 81
Sir Edward Grey 16, 21,
37, 41, 42, 57, 61
Sir Gerard Lowther 21
Sultan Abdülhamit 7,
15, 18, 34
Şark Meselesi 13, 18, 20,
32, 60, 61, 95, 96

T

Tevfik Paşa 89
Trablusgarp 55, 59

U

Üçlü Antant 53, 87, 89

Bu çalışmanın amacı, I. Dünya Savaşı'ndan önce İngiliz kamuoyunun Türklere ilişkin düşünceleri konusunda sahip olunan bilgi ve algıya katkıda bulunmaktır. Çalışmada 1908-1914 dönemi seçilmiştir, çünkü bu dönemde çok önemli ve tartışmalı meseleler Osmanlı'yı savunmada bırakmıştı ve ortam, ilgili tarafların tamamının ortak savaş alanı gibiydi.

Bu çalışmada iki önemli uluslararası kriz döneminde İngiliz kamuoyu incelenmiştir: Bosna Hersek (1908-1909) ve Balkan Savaşları (1912-1913). Çalışmada bu iki krizin seçilmesinin nedeni, Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i ilhak etmesinin "Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesine yol açan ilk önemli adım" olmasıdır. Son adım ise, Avrupa'da Türk egemenliğine son veren Balkan Savaşları'dır.

